

ሁለተኛው ተግዳሮት

ሀ. ከወላይታ ቤተ ክርስቲያን አንጻር

ሁለተኛውና ድኅረ ነጻነት ቤተ ክርስቲያንን ያጋጠማት ተግዳሮት ከሚስዮናውያን ዳግም መግባት ጋር የተያያዘ ነበር። በቀዳማይ ቤተ ክርስቲያናት ውስጥ የተከሰተውን ለውጥ በጥቂቱ እንመልከት።

ከኤስ. አይ. ኤም ሚስዮናውያን መካከል ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት የመጀመሪያው የሆኑትና በወላይታ ቤተ ክርስቲያን አገልግሎት የሰጡት ሞልተር እና ማርሴላ አህማን፤ ሶልማ በርግስተን ናቸው። ሚስዮኑ ከወረራው በፊት ያሰራቸውን ተቋማት ጣሊያኖች ሲወርሱ 18, 870 ፓውንድ ስተርሊንግ ካሳ ከፍለውት ስለነበር በድኅረ ነጻነት በቀድሞ ጣቢያውና ህንፃዎቹ ላይ ባለመብት አልነበረም። በጦርነቱ ወቅት ዶ/ር ላምቤ ወስደውት እንደነበር በሚገለጸው ያልተገባ አቋም መንስኤነት ለሌሎቹ የሚስዮን ድርጅቶች የተሰጠው ትብብር ለኤስ.አይ.ኤም ለጥቂት ዓመታትም ቢሆን ተነፍሳት ቆይቶ ነበር።⁸

ከጥቂት ዓመታት በኋላ ግን መንግሥት ከወራሪው የወረሳቸውን ተቋማት በሚያዚያ ወር 1939 ዓ.ም. ለሚስዮኑ መልሶ አስረከበ። ሚስዮናውያኑም በሶዶ ከተማ የተከራዩትን መኖሪያ ቤት ለቀው ሠፈራቸውን አቶና ጣቢያ አዛወሩ። ዋነኛው ሚስዮናዊ ሚ/ር አህማን የቤተ ክርስቲያን መሪዎችንና ጠረጴዛውን (ከፍተኛውን የመሪዎች ጉባኤ) በቀጥታና በተዘዋዋሪ የተቆጣጠሩት ከዚህ በኋላ ነው። በአደረጃጀትና በቤተ ክርስቲያን አሠራር፤ በሥነ ሥርዓት እርምጃና በምእመናን ዕድል ፈንታ ሁሉ የአህማን አስተያየትና ውሳኔ ወሳኝነት ነበረው።

⁸ መንግሥቱ ኃይለ ማርያም አርአያና መዝገቡ ምትኪ ቢላልኝ (ትርጉም)፡ 1986 ዓ.ም. ገጽ 232-233

ሚ/ር አህማን ከጣሊያን ወረራ በፊት በወላይታና በጎፋ ሚስቶናዊ አገልግሎት የሰጡ በመሆናቸው ከሕዝቡ ከባህሉ በይበልጥም ከቋንቋው ጋር በሚገባ ስለተዋወቁ በሚሰቡኑና በአገሬው ምእመናን መካከል ድልድይ ሆኖ ለመሥራት ከእሳቸው የተሻለ ሰው ያን ጊዜ ለማግኘት አይታሰብም።

በተጨማሪም በጣሊያን ወረራ ምክንያት ከኢትዮጵያ ሲወጡ በወላይታ 48 የወንጌል አማኞች ብቻ ትተው እንደወጡ የሚዘነጉት አይሆንም። ሲመለሱ ግን ከ15,000 በላይ ምዕመናን እና አንድ መቶ አምሳ ያህል አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናትን ማግኘታቸው የእግዚአብሔር ተዓምራታዊ ሥራ ቢሆንም በነፍሳቸው ተወራርደው ስላገለገሉት መሪ አገልጋዮች ይልቁንም ስለ አቶ ብሩ የነበራቸው አመለካከት ደርዘ የለቀቀ ነበር ለማለት የሚያስደፍሩ ብዙ ምክንያቶች ይጠቀሳሉ።

“ በእስራኤል ውስጥ መሪዎች ስለመሩ፣ ሕዝቡም ነፍሳቸውን በፈቃዳቸው ስለሰጡ፣ እግዚአብሔርን አመስግኑ. . . ልቤ ወደ እሥራኤል አለቆች ነው፣ በሕዝቡ መካከል ነፍሳቸውን በፈቃዳቸው ወደ ሰጡት፤” (መሳ. 5:1-9) ተብሎ እንደተጻፈ በነዚያ የመከራና የስደት ዓመታት እንደ አቶ ብሩ የመሳሰሉ ጠንካራ፣ ደፋርና ሁለመናቸውን ለጌታ ሥራ የሰጡ መሪዎች ባይኖሩ ኖሮ እንዲህ ያለ ውጤት ይገኛል ብሎ ማሰብ አስቸጋሪ በመሆኑ ሚስቶኑ ለእግዚአብሔር ምስጋና፣ ለአዛውንቶቻችን ሞገስ መስጠት ሲገባው ባህሉንና ውለታቸውን ለማገናዘብ ጊዜ ሳይወስድ በአቶ ብሩ ላይ ኅሊናዊ እንግልት መፍጠሩ ተገቢ አልነበረም የሚል አስተያየት ተደጋግሞ ይደመጣል።

በመሠረቱ በአቶ ብሩና በኤስ. አይ. ኤም. ሰዎች መካከል የአስተሳሰብ ልዩነት መኖሩ የታወቀ ቢሆንም እንኳን (ቅጽ አንድን ይመልከቱ) ጉዳዩ በትዕግሥት ቢያዝ መከፋፈልና-ህሊናዊ እንግልት ባልተከተለ ነበር።

አህማን አካባቢውን፣ ሰዎቹንና ቋንቋውን ማወቃቸው በሰጣቸው ድፍረት መሠረትም የሚከተለውን ርምጃ ፈጥነው ወሰዱ።

ሀ. አመራሩን ከአቶ ብሩ ዙሪያ በተነት፤

ለ. ጠረጴዛውን ከአቶ ብሩ የመኖሪያ ቀበሌ ከዳምት-ቦሳ ወደ ሶዶ አዛውሩት፤

በሌላ መንገድ በሚሰዩኑ ዙሪያ ጠነጠኑት።

ሐ. ለማኅበር መሪዎች ልዩ የአመራር (?) ትምህርት

በመስጠት ወዳጃቸውንና የሥራ ባልደረቦቻቸውን አሳጡአቸው።

ይህ ሁሉ ተደማምሮ አቶ ብሩ ጠቃሚ ሰው ያለመሆን፤ ረብ የለሽ ስሜት ተጫናቸው። ከዚያ ሁሉ ውጣ ውረድ እና ውጤትም በኋላ አንገታቸውን ደፉ። ከወላይታ ማኅበር ተለይተውም ወደ ቀድሞ ወዳጆቻቸው ተመልሰው በወላይታ የሉተራን ቤተ ክርስቲያንን መሠረቱ።

ፔደርሰን የተሰኘውን ጸሐፊ በመጥቀስ ስቴፈን ግሬንስታት እንደዘገበው በድኅረ ነጻነት የገባው ኤስ.አይ.ኤም በወላይታ ቤተ ክርስቲያን ላይ የነበረው ተጽእኖ ከፍተኛ ሲሆን የአቶ ብሩን ሥልጣን ለመሸርሸር አስተዋጽኦ አድርጓል። ፔደርሰን የዳና መጃን እማኝነት በመጥቀስ እንደዘገበው “ከአቶ ብሩ አመራር የተለየው ሚ/ር አህማን ስለለያየን ነው። አህማን ባይመጣ ኖሮ ግን እስካሁን አንድ ሆነን በዘለቅን ነበር።” ማለታቸውን መዝግቦታል።⁹

ይህ ብቻም አይደለም የኤስ.አይ.ኤም ጥላ ያላጠላበት ምንም ዓይነት የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር፤ የልማት መዋቅር፤ የትምህርትና የሥልጠና እንቅስቃሴ ባለመኖሩ ከዓመታት በኋላ የተገለጠውን እውነት ቀስ በቀስ በየምዕራፉ እናየዋለን። ነገር ግን የአብዮት ጎርፍ በድንገት ሲደርስበት አንድ እንኳን ሁነኛ ዶክተር፤ አንድ እንኳን የሥነ መለኮት ምሑር፤ አንድ የሠለጠነ ማኅበራዊ መሪ፤ ወዘተ ለቤተ ክርስቲያን ሳይተካ ወይም ሳያሠለጥን እንዲሁ ጥሪቱን ለመንግሥት አስረክቦ የመሄዱ ምስጢር ከዚህና ይህን ከመሳሰሉት ተጽእኖ ውጤት መሆኑን አስታውሰን እናልፋለን።

⁹. Staffan, Grensted. 1995 p. 53

ለ. ከምባታና ሃዲያ ቤተ ክርስቲያን አንጻር

ሌላውን አብይ የወንጌል አውራጃ ከምባታና ሃዲያን በተመለከተ በድኅረ ነጻነት ሚስዮናውያን ወደ ቀድሞው ጣቢያቸው ወደ ዱባንቾ የደረሱት በአምሌ ወር 1936 ዓ.ም. ነው። ዱባንቾ የከምባታ ወንጌላዊት ማእከል መሆን የጀመረችው ከወረራው በፊት ሲሆን በወቅቱ ከሰላሳ ሰዎች በላይ ለአምልኮ ሥነ ሥርዓት ይሰበሰቡ ነበር። ሚስዮናውያን ዳግም እንደተመለሱ ግን በመጀመሪያው ሰንበት ብቻ 350 ምእመናን ለአምልኮ ሲሰበሰቡ በማየታቸው እነ ዶ/ር ዊልሰንና ባለቤታቸው እንዲሁም ሌላው ሚስዮናዊ ዋር ሃኒክ ያልጠበቁት ምላሽ ሆኖላቸው ነበር። በ1937 ዓ.ም. መጀመሪያ ላይ የአጥቢያዎችን ብዛት ለማወቅ የተደረገው ጥናት ከ110 በላይ አጥቢያዎች እንደተተከሉ የምእመናኑም ቁጥር ከ10,000 በላይ እንደደረሰ አመለከተ። በቅጽ አንድ የታሪክ መጽሐፍ በሰፊው እንደተተረከው በጣሊያን ጦርነት ምክንያት በአሞ ወንዝ ምዕራባዊ ዳርቻ በቀድሞው የከምባታና ሃዲያ አውራጃ ውስጥ በጠምባሮ አካባቢ የሰፈሩት የዳውሮ ኮንታ ስደተኞች በአምስት አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት እየተገለገሉ ነበር።

ወንጌል በኃይል በሚሮጥበት በዚህ አፍላ ወቅት ቤተ ክርስቲያን የማይሰሙ የማይሳለሙ፣ ታቦትና ካኅናት የሌላቸው ነገር ግን ክርስቲያኖች ነን የሚሉ የአገሬው ሰዎች እንደአሸን መፍላት ለሹማምንቱ አስተሳሰብ የስጋት ምንጭ ሆነ። ስለዚህም፤ በ1937 ዓ.ም. 30 የወንጌል አማኞች ያለ ፍርድ ታስረው ወደ አሰላ ወገኒ ቤት ተላኩ። (በወቅቱ ከምባታና ሃዲያ በአርሲ ጠቅላይ ግዛት ስር ነበር) ስለጊዜው ሁኔታ አንድ ጸሐፊ ሲዘግብ እንዲህ ብሎ ነበር።

የከምባታ ወንጌላዊት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንን ጥምቀት አልተቀበለችም፤ ወይም ከኦርቶዶክስ ጋር ሲነጻጸር የዘመናት ዕድሜ ባለቤት አይደለችም፤ በከምባታ ወንጌላዊት ቀላውስት የሉም፤ በአጭሩ ለኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን እንግዳ ነገር ነበረች። ለኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን መስፋፋትም ምናልባት እንቅፋት ልትሆን እንደምትችል ተገመተ። ምእመናኑም እንደጠላት ቋቆጠሩ። የተወሳሰበው የመሬት ስሪት፣ ባህላዊው ይፋ ጫና እና ኦርቶዶክስን

ይፃረሩ ይሆናል የሚለው ስጋት የወንጌል አግኞች የሚከሰቱበት ምክንያቶች መፈለፊያ (ምንጭ) ሆነ።¹⁰

ከላይ ከተገለጸው አንጻር በድኅረ ነጻነት ከከምባታ ወንጌላዊት ይልቅ የወላይታ ቤተ ክርስቲያን ነጻነት ለወዲያው ሳይታነቅ እስከ 1940ዎቹ መጀመሪያ ድረስ ዘልቋል።

ይህ የውጭ ግፊት ባየለበት በዚያ ወቅት በከምባታ ወንጌላዊት በአገሬው ሰዎች አነሳሽነት የተጀመረውን መደራጀት ከሚስቶናውያኑ እንደ ዋነኛ የሚታዩት ሚ/ር ካውዘር ከሞላ ጎደል የወላይታን ምሳሌነት እንዲከተል አደረጉ ። የከምባታ ወንጌላዊት ማኅበር “ሰባት” የሚለው አደረጃጀቷ ከአገርኛ ስያሜው በቀር ውስጣዊ ይዘቱ ከወላይታው ማኅበር እምብዛም ልዩነት አልነበረውም።¹¹

ካውዘር ከአህማን የሚለዩበት በስልት አፈጻጸም ላይ ብቻ ነበር። አህማን እንደገና ማደራጀቱን አቶ ብሩን በማግለል ሲጀምሩ ካውዘር ግን “ሦስቱ ትልቆች” ላይ አራተኛ በመሆን ተደርበው በመሥራት ነበር የኤስ. አይ. ኤምን አስተሳሰብ ከነባሩ የአገሬው ልማድ ጋር ለማጎዳኘት የሞከሩት። ካውዘር ወደ ከምባታና ሃዲያ ከሄዱ በኋላ እንደ አንድ ቤተ ክርስቲያን ሽማግሌ ማገልገል ጀምረው ስለነበር አባላቤ፣ ሰብሮ፣ሸጉጤ “ሦስቱ” ሲባሉ እንደኖሩ ሁሉ ካውዘር ሲጨመሩ “አራቱ . . .” መሰኘታቸውን ስቴፋን ግራንስታት ጠቅሶታል።

ካውዘር ያለ ብዙ ቅሬታና እንግልት የከምባታ ወንጌላዊትን ማዕከል “ከሦስቱ” የመኖሪያ ቀበሌ ወደ ቦቢኝ አዛወሩ። ሥልጣኑን “ከሦስቱ” ዙሪያ አሳስተው በሚስቶኑ ዙሪያ አማከሉት። ከዚህ ሌላ ሚ/ር ቢችማን በተባሉ ሚስቶናዊ አነሳሽነት የተጀመረው የክርስቲያናዊ ሥነ ምግባር ጥያቄ ከቦቢኝ ማዕከል በስፋት መንጸባረቅ ጀመረ።

¹⁰ . Ibid p. 49

¹¹ . Ibid p. 34

“ሦስቱ” ሽማግሌዎች በአጭር ጊዜ ውስጥ በካውዘር ትምህርትና ልምምድ ስለተቀረጹ ኤስ. አይ. ኤም. በድኅረ ነጻነት አጥብቆ ያንጸባረቀውን የመጥምቃውያንን አቋም አብረው ለማንጸባረቅ ቀዳሚ ሆኑ። በዚህ መካከል በተለይም የአገረሰብ መጠጥ የሆነውን “ቦርዴን” ስለመተው የተላለፈውን ውሳኔ የማይቀበሉ ሁነኛ የሚመስሉ የማኅበር መሪዎች ብቅ ብቅ አሉ። እነዚህ የማኅበር መሪዎች የበለጠ የአገሬውን ወይም “የባላገሩን ስሜት” የሚያስተጋቡና አነሳሳቸው ላይ በርካታ ደጋፊ ያሏቸው ስለነበሩ ብላቴናዋን ቤተ ክርስቲያን ለመጓተት አሳልፎ ሰጣት።

እነዚህ ሁነኛ የሚመስሉ አዳዲስ መሪዎች ከነባሮቹ የሚለዩበት ሌላው ነጥብ ከዱባንቶ ምእክልና ያፈነገጡ ለሚሰዩናውያኑ ተጽዕኖም የማይመቹ መሆናቸው ነበር። እነዚህና ሌሎች ጉዳዮች ተጋግዘው ለከምባታ ወንጌላዊት መከፈልና ሉተራኖችም ክፋዮቹን አቅፈውን እና. . . ያልዘሩትን አጭደው የከምባታ ሲኖድስን ያቋቋሙትበትን አጋጣሚ ፈጠረ።

ሲዳማ

በተዘጋው -ዘመን

በኢትዮጵያ ቃለ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በኩር የሆነችው የሆማቾ አጥቢያ እንደሆነች በቅጽ አንድ የታሪክ መጽሐፍ በሰፊው ተተርኳል።

የጣሊያን ወረራ ጫናው እያየለ ከሰሜን ወደ ደቡብ በዘለቀበት ወቅት ከቱቲቲ(ጌዴኦ) እና ከሆማቾ ጣሊያኖች ተሰባስበው ይርጋዋለም ላይ በመገናኘት ወደ አዲስ አበባ ሲጓዙ ግንቦት 1 ቀን 1928 ዓ.ም. በከሲ በረሃ (ከአዋሣ ሐይቅ በስተ ሰሜን ምዕራብ፣ ከሲራሮ ደቡብ) በሽፍቶች ከተገደሉት ከሊፍ ሚሼል እና ቶም ዴቨር ጋር ከተገደሉት ሃያ ያህል ሰዎች መካከል ሦስቱ የሲዳማ ክርስቲያኖች እንደነበሩ ታውቋል።

አቶ ዲንጋማ ቢሊሶ፥ አቶ ዋጭፎ ሐንካርሱ አቶ የጡ ገለቱ የተባሉት ክርስቲያኖች ከሚስቶናውያኑ ጋር የተገደሉት በዚያ በጭንቅ ሰዓት በወንጌል ያገለገሉአቸውን ሰዎች ብቻቸውን ላለመተው አዲስ አበባም ለማድረስ ቆርጠው መንገድ በገቡበት ወቅት እንደነበር አንድ የሲዳማ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ረቂቅ ያረጋግጣል።

የሲዳማ ክርስቲያኖች ለሚስቶናውያኑ የነበራቸው ፍቅርና አክብሮት የተገለጠበትንም ሌላ አጋጣሚ ረቂቁ አመላክቷል። እንዲህ ነው፡-

ሚስቶናውያኑ የሲዳማን ቤተ ክርስቲያን እንዲለቁ ሲገደዱ ንብረታቸውን በሙሉ ለማጓጓዝም ሆነ ለመሸጥ ወይም በስጦታ ለመስጠት ፋታ አላገኙም ነበር። ይህንን በውል የተረዱት አቶ አዳማ ማራሣ የተባሉ የወንጌል አማኝ የቻሉትን ያህል እና ውድ የመሰላቸውን የሚስቶናውያኑን ንብረት ወደ ቤታቸው በማሰባሰብ በመኖሪያ ቤታቸውም ውስጥ ጉድጓድ በመቆፈር እቃዎቹ ከአፈር ጋር እንዳይነካኩ በተለያዩ ዘዴ በመጠቀም ጉድጓዱ ውስጥ ቀበሩ። በጉድጓዱ ትይዩ የሚተኙበትን አልጋ ሠሩ። ያደረጉትንም ሁሉ ለማንም ሳይናገሩ በምስጢር ያዙት። ከ12 ዓመታት ቆይታ በኋላ ሚስቶናውያን ወደ ሲዳማ ሲመለሱ አቶ አዳማ ማራሣ ሚስቶናውያኑን ወደ ቤታቸው ጋበዙ። አልጋቸውን በማንሣት ጉድጓዱን ቆፈሩ። የበሰበሰውን፥ የዛገውንም በመልካም ሁኔታ ያለውንም አስረከቡ። ይህም ለብዙዎች የማይረሳ የታማኝነት ምሳሌ ሆኖ እስከ ዛሬ ድረስ ይጠቀሳል።

ከወረራው ማከተም ስድስት ዓመታት በኋላ ሚስቶናውያን ወደ ሆማች ሲመለሱ ያጋጣማቸው ነገር እንደ ወላይታ፥ ከምባታና ሃዲያ ደስ የሚያሰኝ አልነበረም። ከመጀመሪያዎቹ ተጠማቂዎች መካከል አቶ ገነሜ እና አቶ ወሬራ ብቻ ሲቀሩ የተቀሩቱ ተጠማቂዎችና እና ያልተጠመቁም ብዙዎቹ በ1933 ዓ.ም. አካባቢ በተነሣው የተስቦ ወረርሽኝ አልቀው ነበርና። ይህም ለብዙዎቹ የቀድሞ አገልጋዮች ልብን በሀዘን የሚሰብር አጋጣሚ ነበር።

ድጎረ ነጻነት የሲዳማ ቤተ ክርስቲያን በአጠቃላይ ከአባሎቿ ቁጥር በሞት አደጋ መመናመን በተጨማሪም እንደሌሎቹ ቀዳማይ የወንጌል አውራጃዎች ኹነኛ የወንጌል ሰጪ በማጣት ልዩ መነቃቃትም ሆነ መስፋፋት ሳታስመዘግብ መንፈሳዊው በረከት እንደተዘጋባት እስከ 1938 ዓ.ም. ድረስ ዘለቀች። ከ1938-40 ዓ.ም. ባሉት ዓመታት በሆማች እንደገና በመሰባሰብ ጠንካራ ማኅበር የማቋቋም መሠረት በመጣል መደበኛ የአምልኮ መርሐ ግብር ማከናወን ተጀመረ።

ሚስቶናውያኑ በመስከረም ወር 1940 ዓ.ም. የሆማችን ማዕከልነት ወደተሻለውና ስልታዊ ወደሆነው የአለታ ወንዶ ጣቢያ አዛውሩት። ልትከስም ጥቂት ቀርቷት የነበረችው የሆማች አጥቢያ እንደ ገና በ1941 ዓ.ም. የተሟሟቀ አምልኮ ጀመረች።

ከ10 ዓመታት በላይ ፈዛ የኖረችው አጥቢያ በአጭር ጊዜ ውስጥ ወደ ያናሴ፣ አርፌ፣ አልማቴ፣ ጉንዴ፣ ጩኮ፣ ኮፋቶ እና ሂዳ ተስፋፋች። እንደ ዘመን እኩዮቿ ቤተ ክርስቲያናትም ለመሰደድ፣ ለመታሰር ስለወንጌል ዋጋ የመክፈል ወግ ደረሳት።

የሲዳማ ቤተ ክርስቲያን በጣሊያን ወረራ ወቅትም ሆነ ከዚያ በኋላ ባሉት 5 ዓመታት ይህ ነው የማይባል መስፋፋት ባለማድረግ እንደሌሎቹ ቀደማይ የወንጌል አውራጃዎች ከሚስቶናውያን ጋር የተያያዘ ዓይነተኛ ተግዳሮት ለወዲያው አላጋጠማትም። ሚስቶናውያን ከተመለሱ በኋላም እስከ 1950 ዓ.ም. ድረስ እንዲሁም 1957-1964 ዓ.ም. ያለው ጊዜ ታላቅ የወንጌል ሥራ ዘመን እና የቤተ ክርስቲያን መስፋፋት ዘመን እንደነበር በጊዜው የተተከሉት ከ200 በላይ አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት ቁጥር ምስክር ነው። ከ1950-1960 ዓ.ም. በኋላ ባሉት ዓመታት በማኅበር መሪዎችና ሚስቶናውያን መካከል አስተዳደራዊ በሆኑ ጉዳዮች ያለመግባባት በመጎልበቱ መንፈሳዊው ነገር ችል እንደተባለና መከፋፈልም እንደተፈጠረ ታውቋል። በውጤቱም 7 አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት ከእናት ቤተ ክርስቲያናቸው በ1964 ዓ.ም. ተገንጥለው ራሳቸውን ወደ መካነ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን አስጠግተዋል። በተከታዩ የ1965 ዓ.ም. ካለፈው

የበለጠ መከፋፈል ሊፈጠር በቋፍ ሳለ ሚስጥኑ የማይፈቅዳቸው የማኅበር መሪዎች በራሳቸው ጥያቄ ሥልጣናቸውን በመልቀቃቸው ችግሩ መቃለሉን የሲዳማ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ረቂቅ ያመለክታል። ከሌላ አንድ ዓመት በኋላ 1966 ዓ.ም. ግን በጋጣ ክፍለ ማኅበር ውስጥ ከነበሩት 100 ያህል አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት 52ቱ ተለይተው ወደ ሕይወት ብርሃን ቤተ ክርስቲያን መኮብላላቸው ታውቋል።

በሦስተኛ ጊዜ በ1973 ዓ.ም. ከ270 አጥቢያዎች 103ቱ (115 የሚሉም አሉ) ወደ ወንጌላዊት ቤተ ክርስቲያን መካነ የሱስ የመጎዳኘታቸውን ዝርዝር ታሪክ የቅጽ ሦስት መጽሐፍ አዘጋጅ ሰፋ አድርጎ ይተርክዋል።

5. ነባሩ የሃይማኖት ፖሊሲ

እንደ ኢትዮጵያ ባሉ የቆዩ ልማድ፣ ባህልና ወግ ባዳበሩ አገሮች ዘንድ ብሔራዊ ቅንፃትን ከሃይማኖታዊ ቅንፃት ለያይቶ ማየት እጅግ አስቸጋሪ ነው።¹ ይህ ትረካ በሚያካትተው የዘመን ቅጽር ውስጥ የነበረችው ፊውዳላዊት ኢትዮጵያ እንዲሁ የሃይማኖት ፅናትና ኢትዮጵያዊ ብሔራዊ ኩራት የአንድ ሳንቲም ግልባጮች ነበሩ የሚያስብላቸው ብዙ ነጥቦች አሉ።²

ከርስትና በኢትዮጵያ መስፋፋት የጀመረው በእነ አብረሃና አጽብሃ ዘመን ከቤተ መንግሥት በመሆኑ ሃይማኖቱን ብሔራዊ፣ ነገሥታቱን ደግሞ የአገር መሪና የሃይማኖቱ ጠባቂ አድርጎ መቁጠርና መቀበል ያልተጻፈም ሕግ ነበር ለማለት የሚያስደፍሩ ብዙ ምክንያቶች ይጠቀሳሉ።

በኢትዮጵያ የዘውድ አገዛዝ ታሪክ ኦርቶዶክሳዊ ያልሆነ ንጉሥ ዙፋን ላይ ወጥቶ አያውቅም፤ ይህም እንዳይሆን እስከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሥልጣን መንግሥት ድረስ የአገሪቱ መንፈሳዊና ሥጋዊ የሕግ ሰነድ ሆኖ ሲያገለግል በኖረው “ፍትሐ ነገሥት” መሠረት የተከለከለ ነው።³

ይህም ብቻ አልነበረም። ከላይ የጠቀስነው ሰነድ ንጉሡ፡- በመንግሥቱ ዙፋን በተቀመጠ ጊዜ ከካህናት ወገን አምላካዊ መጽሐፍን ይጻፋለት። ከእርሱ ጋር ይኖር ዘንድ ባለዘመኑ ሁሉ እርሱን ያንብብ በማለት ነገሥታቱ ለመንፈሳዊ ጉዳዮች ደንታ ቢሰና፣ ቸልተኛ ቢሆኑም ካገናኙም ግድ እንዲሏቸው አበክሮ ያስገነዝባል።⁴

¹ Eyayu Lulseged. Why Do The Orthodox Christians In Ethiopia Identify Their Faith With Their Nation? I E S, 1990. P. 3

² Ibid p. 7

³ ፍትሐ ነገሥት፡ ገጽ 378 አንቀጽ 44 ቁጥር 1533

⁴ ዝኒ ከማሁ ገጽ 377 ቁጥር 1531

ንጉሡ አቡነ እና ካጎናቱ (ከደረሰጌ ማርያም ቤተ ክርስቲያን የተቀዳ ሰዕል)

ከአራተኛ ክፍለ ዘመን የመጀመሪያ አጋማሽ አንስቶ ተንሰራፍቶ የኖረው መለኮታዊው የዘውድ አገዛዝ ክርስቲያን እንዲሆኑ የሚያስገድደው በዙፋን የሚቀመጡትን ነገሥታት ብቻ ባይሆን ሥዩሞቻቸውንና (ሹማምንቱ) በግዛታቸው ስር ያለውን ሕዝብ ሁሉ ነበር። ፍትሐ ነገሥቱ በቁጥር 1551 ላይ "በነገሥታቱ ስም የተሠየሙ መጻሕፍት የተነገረም አለ . . . ይልና ቀጥሎ ባለው አንቀጽ በውጊያ ኃይል ስለሚያዙ ግዛቶች ነዋሪዎች እግዚአብሔር በእነርሱ ላይ ያሠለጠነህ ከሆነ ሃይማኖትህን በፊ ታቸው ተናገር። የሃይማኖታቸውንም እርግጠኝነት በእውነት ካገኘህ እንግዲህ ወንድሞችህ ናቸው። ይህ ባይሆን ግን ለገባርነትና ለአገልግሎት ባሮችህ አድርጋቸው።" በማለት የማያወላውል ድንጋጌን ጥሏል። ከዚህም የተነሣ ከጥንት ጀምሮ ኢትዮጵያዊነትና ክርስትና የማይነጣጠሉ ሞክሼዎች ሆነው ዘመናትን ቆጥረዋል። በኢትዮጵያ የግሪክ ኮሚኒቲ ጳጳስ የነበሩት አቡነ ኒኮላስ እንደተናገሩት

“መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን የአንድ መጽሐፍ ሁልት ፊት ናቸው፤ መጽሐፉም ኢትዮጵያ ነች” ማለታቸው ይጠቀሳል።⁵

መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን እንደ አካልና ጥላ፤ እንደ ግራ እና ቀኝ እጅ፤ እንደመንኮራኩርና ሞተር ሆነው በአገሪቱ ሁለንተናዊ የሕይወት ገጽታ ላይ ገዝፈው ኖረዋል።

የሁለቱ ያለመለያየት እሳቤ የክርስትና ሃይማኖት የብሔራዊ ኩራት መለዮ ከመሆን አልፎ ክርስቶስን በሰቀሉት አይሁዶች ፈንታ ኢትዮጵያውያን ራሳቸውን በአዲስ ኪዳን እንደተመረጠ ልዩ ሕዝብ እስከመቁጠር አድርጏቸዋል።⁶

በኢትዮጵያ ረዥም የዘውድ አገዛዝ ታሪክ ሃይማኖታዊ ብሔረተኝነት ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው በመካከለኛው ዘመን እንደነበር የታሪክ መረጃዎች ይጠቁማሉ።⁷ በተለይም አፄ ዘርዐ ያዕቆብ በግዛቱ ውስጥ ሃይማኖታዊ ብሔረተኝነትን ወይም በሥልጣኑ ስር ያሉ ሁሉ የነጠሩ አርቶዶክሳውያን እንዲሆኑ ከየትኞቹም ነገሥታት ይልቅ ጥረት ያደረገ ንጉሥ⁸ የመሆኑን ያህል መጠን ያለፈው ቅንዓቱ በተቃዋሚዎቹ ላይ ኢስብጥዊን ቅጣትን እንዲፈጽም ኅሊናዊ ሚዛኑ እስኪዛባ አድርሶታል። " አገራችን ኢትዮጵያ በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ በአረማውያንና ሙስሊሞች ተከባለች " በማለት የሚብክነክነው ዘርዐ ያዕቆብ የሕዝቡ ሃይማኖታዊ ፍጽምና መበላሸት በዙርያው ያሉትና ክርስቲያን ያልሆኑ ሕዝቦች የአነዋጀር ዘይቤ ተጽእኖ እንደሆነ አድርጎ፤ ይገምት ነበር።⁹ በተጨማሪም በሰፊ ግዛቱ ውስጥ ያለችው ቤተ ክርስቲያን በአረማውያን መካከል ሁነኛ አስተዋጽኦ ገና እንዳላደረገችም ተገንዝቦ ነበር።

⁵ Aymro W. A. and Motovu. 1974 P. 113

⁶ Markakis, John. Ethiopia Anatomy of a Traditional Polity. 1974. p. 29, 30

⁷ Ibid p. 5

⁸ Taddese Tamrat. Church and state in Ethiopia. 1972 p. 231

⁹ Ibid p.231-232

እንዲህ ዓይነቱ አስተሳሰብ የዘርዓ ያዕቆብ ብቻ ሳይሆን ከእርሱም በፊት ከእርሱም በኋላ የነበሩት ነገሥታት የሚያራምዱት የሃይማኖት ቀናዒነትና የብሔራዊ ስሜት ቅይጥ ዓላማ ነው። ነገሥታቱ ከድንበራቸው ውጭ ከሌሎች ሃይማኖቶች የሚመጣባቸውን ተግዳሮት ብቻ ሳይሆን በእርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንኳን የሚነሱትን ሥነ መለኮታዊ አተካራዎች የሚያስተናግዱትና የሚዳኙት ለአገር አንድነት ካለው ጠቀሜታ አንጻር ነው። አዲስ አበባ ጽዮንና አዲስ ዘርዓ ያዕቆብ ለአባባሉ ተጠቃሾች ናቸው።¹⁰

በተለይም አዲስ ዘርዓ ያዕቆብ ከመንገሡ በፊት በምንኩስና የኖረ እና ከዘመን ተጋሪዎቹ ያላነሰ መንፈሳዊ እውቀት የነበረው እንዲሁም ቤተ ክርስቲያኒቱን በሚገባ ያደራጀ ቢሆንም¹¹ መንፈሳዊ ቅንዓቱ በነዳው መጠን ምን ያህል ንጹህ ደም እንዳፈሰሰ በታሪክ መጻሕፍት ተተርኳል።

የሃይማኖት ወጥነትና መስማማት ለብሔራዊ መንግሥት የጥንካሬ ምንጭ እንደሆነለት ሁሉ ሃይማኖታዊ አተካራዎችም ለአስከፊ የርስ በርስ ጦርነት፣ ለመንግሥት ግዛት መከፋፈል፣ የአገሪቱ አንድነት መበታተንም ምክንያት እንዳይሆኑ ነገሥታቱ የተለየ ትጋት ማሳየታቸው የአገሪቱ የረዥም ዘመን የመንግሥት ታሪክ ሳይቋረጥ እንዲቀጥል ካላቸው ጽኑ ግንዛቤ መለየት አይቻልም የሚሉ ብዙዎች ናቸው ።

በቆየው የነገሥታቱ ልማድ በዙፋን የተቀመጠው ሁሉ የቤተ ክርስቲያን ጠባቂም ጭምር ስለነበር አገርን በቀና አስተዳደር በልማት ጎዳና ከመምራት ጎን ጥቃቅን በሆኑ ሃይማኖታዊ የአመለካከት ልዩነቶችን ለመዳኘት ጊዜያቸውንና ጉልበታቸውን ሲያጠነፍቁ በአገሪቱ ታሪክ ለረዥም ዘመን የቆየው ማእከላዊ መንግሥት መዳከም ውጤት የሆነው የዘመነ መሳፍንት መፈረካከስ ተከትሎ አስከፊ ጠባሳ ጥሎ ማለፉም አይዘነጋም። አንድ የታሪክ ሰነድ እንደሚያብራራው የአገሪቱ አንድነት

¹⁰ Ibid p. 208 and Eyayu Lulseged. I E S p.5

¹¹ Aymro W.A. and Motovu. 1974 p.6

ፈጽሞ አደጋ ላይ የወደቀበትን የዘመነ መሣፍንትን ሁኔታ ከፋኛ ያባባሰው፡- ሥነ መለኮታዊው አታካራ ከዙፋኑ ዳኝነት አልፎ በየጠቅላይ ግዛቱ መሣፍንት እጅ በመውደቁ ጭምር ነው።¹² የአንዱ ክልል መስፍን የሌላውን ሥልጣንና ግዛት ለመጠቅለል ሲነሳ ከኋላው ያለችውን ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ አራማጆችንም አብሮ ጠቅልሎ ድሉን አስተማማኝ ለማድረግ መጣሩ አይቀሬ ነውና ።¹³

ከሰባ ዓመታት በላይ የዘለቀውን ዘመነ መሣፍንት ዳግማዊ አፄ ቴዎድሮስ በአድካሚ ጦርነት ካሳረጉት ወዲያ የቤተ መንግሥቱን ብቻ ሳይሆን የቤተ ክንነቱንም አሐዳዊነት ለማረጋገጥ ታጥቀው ተነሥተው ነበር።¹⁴ የታሪክ ምሑራን እንደሚሉት ከቴዎድሮስ ዓላማዎች አንዱ ለሁለት መቶ ዓመታት ያህል ሕዝበ ክርስቲያኑን ሲያምስ የቆየውን የአስተምህሮ ልዩነት አስወግደው ለቤተ መንግሥት ጠንካራ አጋር መሆን የምትችል ጠንካራ ቤተ ክንነትን መመሥረት ነበር።¹⁵ የሃይማኖት አሐዳዊነት ለመንግሥታቸው ጥንካሬ እንደሚሆን አጥብቀው የሚያምኑት ቴዎድሮስ ምንም እንኳን የኦርቶዶክስ ካኅናትን “ አረግራጊ፥ አቴና ወጊ፥ ወገቡን ሰባቂ እያሉ” ቢያናገሩባቸውም በግዛታቸው ውስጥ የብሔራዊት ሃይማኖት ተከታይ (ኦርቶዶክስ) ያልሆነ ሰው ሁሉ ክርስቲያን እንዲሆን አለዚያም አገራቸውን ለቆ እንዲወጣ አዋጅ አስነግረው እንደነበር ኮልክ (caolk) የተባለ ጸሐፊ ዘግቧል።¹⁶

አፄ ዮሐንስም ቢሆኑ ለሃይማኖት አሐዳዊነት የማያወላውል አቋም ነበራቸው። በመቅደላ የዳግማዊ ቴዎድሮስ እስረኛ የነበሩትና በኋላም በጀኔራል ናፒዬር በሚመራው የእንግሊዝ ጦር ነፃ ከወጡቱ ሚስጦናውያን ቤንደር እና ሜየር የሚባሉት ኢየሩሳሌም ከደረሱ በኋላ ሚስጦናዊ ተልእኳቸውን ለመወጣት ዳግመኛ ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ነሐሴ 2 ቀን

¹² Eyayu Lulseged. I E S p.5
¹³ Ibid
¹⁴ ጣህሩ ዘውዴ፥ 1989፥ ገጽ 35
¹⁵ ዝኒ ካግሁ ገጽ 36
¹⁶ Coalk 1972, p. 6

1861 ዓ.ም. አፄ ዮሐንስን ባነጋገሩበት ወቅት ንጉሡ የሰጧቸው መልስ ለአባባሉ ምስክር ነው።

ሁለቱ ሚስቶናውያን የእንግሊዝ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር መልዕክተኞች በመሆን በአድዋ ሰፍረው ቅዱሳት መጻሕፍት ማሰራጨታቸውን እንዲያቆሙ ንጉሡ ግሳጼ ጭምር ቃል ሲሰጡአቸው እንዲህ ነበር ያሏቸው፡-

ለራሳችን ያለን ሰለሚበቃን ማንኛውንም መጽሐፍ እንዳታመጡ። መጻሕፍት የጥል መቆሰቆሻዎች ናቸው። . . . በአገሪ ውስጥ ከናንተ ዘንድ የሚመጣን መጽሐፍ ቅዱስም ሆነ መምህር አልፈልግም ። አቡኑ የእኛ መምህርና አባት ናቸው፤ እሳቸውን ለማስመጣት (ከግብፅ) ልኬአለሁ። እናንተ በዚህ ምንም የምትሠሩት የለም።¹⁷

ከአሥር ዓመታት በኋላ አፄ ዮሐንስ ሌሎች ሁለት የስዊድን ሉተራን ሚስቶን አባሎች በሰማራ(ደብረታቦር) ተቀብለው ባነጋገሩበት ወቅት የተናገሩትን ጣሊያናዊውን ዘጋቢ ኅስታቮ ቢያንቺን በመጥቀስ ሪታ ፓንክረስት እንደመዘገቡት የአፄው ምላሽ ከፊተኛውም ጠብሰቅ ያለ ነበር።

ሚስቶናውያኑ በጎንደር ትምህርት ቤት ለመክፈት ያላቸውን ዓላማ በመግለጽ ንጉሡን ፈቃድ በጠየቁበት በዚያ ወቅት ንጉሡ፡- " መልካም ነው ለመሆኑ እኔ በልቤ የምመኘውን እናንተም (በአገራችሁ) እንደምትሠሩት የጥይትና ጠብመንጃ ሥራ የሚማሩላችሁ ተማሪዎችን አገኛችሁን?" በማለት ጠየቁአቸው። ሚስቶናውያኑም" እኛ የምናስተምረው ሂሳብ፣ ማንበብና መጻፍ በተለይም ደግሞ ሃይማኖትን ነው፤" በማለት መለሱ፤ ንጉሡ አጥባቂ ሃይማኖተኛ ስለሆኑ ፈቃድ እንደማይነሷቸው በመገመት ያመጡትን የአማርኛ ትርጉም ወንጌል እያሳዩአቸው። ንጉሡ

¹⁷ Rita, Pankhurst. Observation on a Letter from Emperor Yohannes iv To the Protestant Missionary Martin Flade. I F S 1994. p.233

ነገሥቱ ግን "እንዲያስ ከሆነ አልፈልጋችሁም! ነገውኑ ከአገሬ መውጣት ትችላላችሁ!" ነበር ያሏቸው።¹⁸

ጌርሃርድ ሮልፍ የተሰኘ ጀርመናዊ ከላይ የተጠቀሰውን ታሪክ በተለየ መንገድ እንደዘገበው የጻፉት ሪታ ፓንክረስት የሁለቱን ሚስቶቻቸውንና የንጉሡን ንግግር ወደ እንግሊዝኛ ተርጉመውታል። የዚያን ዘመን መሪዎቻችን ግንዛቤና ሃይማኖታዊ ቅንዓት በህሊናችን ለመሳል ስለሚያግዘን ወደ አማርኛ እንደሚከተለው መልሼዋለሁ።

- “ በእውነት ስለምን ጉዳይ ነው የመጣችሁት ?”
- “ ግርማዊነትዎ የክርስትና ሃይማኖትን ለማስተማር ይፈቅድልን ዘንድ መጣን ”
- “ እኛ እኮ ሁላችን ክርስቲያኖች ነን ”
- “ ክርስቲያኖችን ለመስበክ (ለመለወጥ) ሳይሆን ፈላጾችን ብቻ ለመስበክ መጣን ”
- “ ለመሆኑ በስዊዲንና በአውሮፓ አይሁዶች በጭራሽ የሉምን ?”
- “ በእርግጥ አሉ፣ እነሱን ትግላላችሁ (ለመስበክ) ደግሞ በቂ አገልጋዮች በዚያ አሉ ”
- “ ወደዚች አገር እንዴት መጣችሁ? በየት በየት አገር (ስንት አገሮች) አቆራርጣችሁ መጣችሁ?”
- “ በአውሮፓ አልፈን በግብፅ በኩል መጣን”
- “ እናሳ ግብፆች ሃይማኖታቸው ምንድነው”
- “ የመሃመድ ተከታዮች ናቸው ”
- አይ ! ሁላችን ክርስቲያን በሆንንበት ወደ አበሻ አገር ከመምጣት ይልቅ እዚያው ሆናችሁ ግብፆችንና ቱርኮችን በሰበካችሁ በተሻላችሁ ነበር። ከሁሉም በላይ ፍልስፌታዊና ኢየሩሳሌም ክርስቲያኖች ይሆኑ ዘንድ ጌታችን የተወለደበትና የተሰቀለበት ምድር በወንጌል መድረስ በተገባችሁ ነበር!¹⁹

¹⁸ Ibid p. 234
¹⁹ Ibid p.234-235

አውሮፓውያንን ሁሉ ጊዜ በጥርጣሬ የሚመለከቱት አፄ ዮሐንስ ሚስቶናውያንን “ክርስቲያኖችን ክርስቲያን ለማድረግ ስለምን ይለፋሉ? ማለታቸውም ተመዝግቧል።”²⁰ በዚህም ለእርሳቸው ከሕዝባቸው ከኢትዮጵያውያን በቀር ሃይማኖተኛ ማሰብ ከቶም አልተቻላቸውም ነበር። ነገር ግን ከሰሜን ኢትዮጵያ ደጋግ በታዎቹ ውጭ በምዕራብና በምሥራቅ ቆላዎች በመሐል አገር እምብርትና እንዲሁም ምሥራቅና ምዕራብ ጫፎች ያሉትን አረማውያንና ሙስሊሞችን የዘነጉ ይመስላል። በንግሥናቸው የመጀመሪያ ዓመታት በአገራቸው ውስጥ ካሉት ሙስሊሞችና አረማውያን ይልቅ የነረቤት አገሮች ሙስሊም መሆን ያስጨነቃቸው አፄ ዮሐንስ ስለ ከሃዲቭ ኢስማኤል ለእንግሊዛዊው ፍላጅ የነገሩትን ሪታ ፓንክረትስ በመጥቀስ፡-

ለግብፁ እንደራሴ ንገረው፤-እኔ
 ርስቲያን ስለሆነኩ ከሙስሊም
 ጋር ወዳጅነት አልረገገም።
 የአገሬ ድንበር ከላ ኢየሩሳሌም
 ነው። አበሻን በሥልጣኔ ስር
 ሳውላት ጠላቶቼንም
 ከደመሰስኩ በኋላ ወደ ግብፅና
 ኢየሩሳሌም እዘምታለሁ
 ማለታቸውን መዝግበውታል ።

21

ፍላጅ፡ ሚስት ሻልቦርክ እስትጃርን እና ሚስተር ፔር እስትጃርን

²⁰ Ibid 235

²¹ Ibid 238

አዲ የሐንስ ንጉሠ ነገሥትነታቸውን የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ካወቁላቸው (ከገበሩላቸው) በኋላ ከጎንደር የመንግሥት ምእከልና ዘመን ጀምሮ በኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በየጊዜው እያገረሸ ነገሥታቱን፥ መሣፍንቱን፥ ካጎናቱንና ሊቃውንቱን ሲያጣላና ሲያከራከር የነበረውን የካራ፥ የጸጋ፥ የቅባት አስተምህሮ እልባት ለመስጠት ቆርጠውና ከምኒልክ ጋር ቀጠሮ ይዘው በቦሩሜዳ (ወሎ) ግንቦት 21 ቀን 1870 ዓ.ም. ጉባኤ መቀመጣቸው በአገሪቱ ውስጥ የሃይማኖት አሃዳዊነት ብቻ ሳይሆን የአስተምህሮም ወጥነት እንዲኖር የነበራቸውን ጽኑ ፍላጎት ያሳያል። አንጋፋው የታሪክ ተመራማሪ አቶ ተክለጻድቅ መኩሪያ እንደሚሉት

“በንጉሥ ምኒልክ ዘንድ የሃይማኖቱ ጉዳይ በቸልታ ሲታይ በአዲ የሐንስ ዘንድ ግን ምቅ ብሎ ይታይ ነበር።” ²²

ጎንደርና ትግራይ የተዋሕዶ ተከታዮች የሚበዙበት አገር ስለሆነም በቅርባቸው ያሉት ጸጋዎችን የሐንስ ክፉኛ ያሳድዱ ነበር። በሌላ በኩል በመቀሌ በአዲ የሐንስ ዘንድ ሊወነጀሉ የተመደቡት የጸጋ መሪዎች በሸዋ በምኒልክ ቤተ መንግሥት ውስጥ ከዋናዎቹ አማካሪዎች ተርታ የሚቆጠሩ ነበሩ። በዚህ አንጻር በሸዋ ውስጥ የተዋሕዶ ተከታይ በመሆናቸው ወደ ጎንደርና ትግራይ በስደት ሄደው የአዲ የሐንስን ሞገስ አግኝተው የሚኖሩም ነበሩ። የሁለቱም ስደተኛ ወገኖች ንጉሡንና ንጉሠ ነገሥቱን አጅበው ቦሩሜዳ ላይ መገናኘታቸው ሌላው የሚያስገርም የታሪክ አጋጣሚ ነው። ²³

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ የቦሩ ሜዳን የሃይማኖት ጉባኤ እና የሁለቱን ወገን አስተምህሮ በዝርዝር ለመዘገብ እንዳቃታቸው ሲናገሩ " ምሥጢሩም ብዙ ነው ነገር ግን ሊጻፍ አይቻልምና ቀርቷል፥ " ²⁴ ካሉ በኋላ የተዋህዶዎችን ማሸነፍ ለአሐዳዊት ቤተ ክርስቲያንም የእስከዛሬ ጥንካሬ በወቅቱ የተሰጠውን ፍርድ ሲያትቱ፡-

²² ተክለ ጻድቅ መኩሪያ፥ 1982፡ገጽ 197
²³ ዝኒ ከግሁ ገጽ 198
²⁴ ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ፥ታሪክ ዘመን ዘ ናገግሮ ምኒልክ 1959 ገጽ 89።

“በዚህ ጊዜ ኢትዮጵያ ያንድ የቅዱስ ማርቆስ ዕጣ ናትና መላውም ሁለት ልደት በተዋሕዶ ከበረ ይበል እንጂ ሶስት ልደት የጸጋ ልጅ ይሰደድ፤ ሲያስተምር ቢገኝ ይቀጣ ብለው አዋጅ ነገሩ፤ ብለዋል”።²⁵

በጉባኤ ከተረቱትም መካከል እነዙር አምቤ እንግዳ የሚባሉት የጸጋ ተከታዮች የአካል ቅጣት ደርሶባቸዋል። የአንዱ አስተምህሮ መግነን ለሌላው የመከራ ቀን ቆጠራ መነሻ መሆኑ አሳዛኝ ነው። ለአህዳዊት አገርና ለአህዳዊት ቤተ ክርስቲያን የማይጎረብጥ መደላድል ለመፍጠር በእርቶዶክስ እምነት ውስጥ የሚነሱትን የአስተምህሮና የአመለካከት ልዩነቶች ከላይ በተጠቃቀሱት መልክ ሲያስተናግዱ የኖሩት ነገሥታት ከመቶ ዓመታት ወዲህ ያበበውን የፕሮቴስታንት ሃይማኖትና ተከታዮቹን በበጎ ይመለከቱታል ብሎ ማሰብ መቼም አስቸጋሪ ነው። ስለዚህም ዘመን እና ከዚያም ወዲህ በወንጌል አማኞች ላይ የደረሰውን ስደት የዘመናት ልማድና እሳቤ ድርብርብ ውጤት እንጂ ድንገተኛ ስሜታዊነት ያስከተለው አደጋ አስመስሎ ያለመመዘኑ ወይም እንደልዩ አጋጣሚ አጋኖ ያለመመልከቱ አግባብነት አለው።

ከቦሩ ሜዳ የሃይማኖት ጉባኤ በኋላ በ1870 ዓ.ም. አገሬው ሙስሊም ሁሉ በክርስትና እንዲጠመቅ አዋጅ ወጣ ። በተለይም የወሎ ሙስሊም የሆነ ሁሉ በጭቃ ሹምና በመልከኛ በግድ እየተነገሩ በየአቅራቢያው ቤተ ክርስቲያን ያለውዴታው እንዲጠመቅ ተደረገ።²⁶ ጸሐፊ ትዕዛዝ ገብረሥላሴ የማጥመቁን ሂደት አለሳልሰው በሚከተለው ዓይነት መዝግበውታል።

ከዚህ በኋላ ሁለቱ ነገሥታት እስላሙን ሰብስበው እንዲህ አሉ። እግዚአብሔር በቸርነቱ ሁለታችንን በፍቅር አንድ ካደረገን ሐዋርያህ እኛ ነን፤ ቀደም በግራኝ ጊዜ በጭንቅ ሃይማኖት ጠፋ እንጂ የክርስቲያን አገር መሆኑን ታውቀዋለህ። አሁንም እስላምም . . . ጋላም በክርስቶስ ስም እመን፤ ተጠመቅ፤ ክርስቲያን

²⁵ ዝኒ ከማሁ ገጽ 92

²⁶ ተክለ ጻድቅ መኩሪያ 1982 ገጽ 200

ሁነህ ምግባር ብትሠራ ይህን ዓለም ትገዛለህ፤ ጳላም መንግሥተ ሰማያትን ትወርሳለህ ነብለው አዋጅ ነገሩ።²⁷

የዳግማዊ ምኒልክ ማኅተም

በአዋጁ መሠረትም ከወሎ መኳንንት መካከል አባዋጠውን ንጉሥ ምኒልክ፤ ይማም መሐመድ ዓሊን (አባ ሰይጣን) አፄ ዮሐንስ ክርስትና አነሷቸው። ተራው ሕዝብ ግን ብዙ እንግልት፤ ሰደትና መከራ ወረደበት። እምቢተኛ የሆነው አፍንጫው እየተፎነነ ምላሱ እየተቆረጠ የጭካኔ ቅጣት ተቀበለ። የፈራው ክርስትና ተነሣ። የቀረው አገሩን ጥሎ የአፄ ዮሐንስ ሥልጣን ወደ ማይደርስበት የጠረፍ ግዛቶችና ወደ ጎረቤት አገሮች ተሰደደ። "በዚህ ጊዜ ነው አንዳድን የወሎ፤የዋጀራት፤ የራያና የአዘበ እስላም ባላባቶች ወደ ሱዳን በሰደት ሄደው ከሃይማኖት ወገኖቻቸው ጋር ተደባልቀው በአፄ ዮሐንስ ላይ ሲያሴሩ የቆዩትና በመጨረሻም በ1881 ዓ.ም. በመተማ ጦርነት ሊበቀሏቸው የቻሉት።"²⁸

በዚህ አንጻር የሃይማኖት አሐዳዊነት ለመንግሥቱ የጥንካሬ መደላድል የመሆኑን ያህል ያለአግባብና በግድ በሕዝብ ጎሊናዊ ነጻነት ላይ ሲጫን ግን ለሕዝብና ለአገር መበታተን ዋነኛ መነሻም መሆኑን እንደገና ልናጤን እንገደዳለን።

²⁷ ጳሐፊ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ ገጽ 1959፡ገጽ 92

²⁸ ተክለ ጻድቅ መኩሪያ 1982፡ገጽ 200

በሃያኛው ክፍለ ዘመን መባቻም እንኳን የሃይማኖት፣ የአገር እና የዙፋን አሀዳዊነት²⁹ እሳቤ ሳይነዋወጥ ነበር የቀጠለው። ለረዥም ዘመናትም የሦስቱን ኅብር ለመጠየቅ (ለመገዳደር) መለኮታዊ ትእዛዛትን መጋፋት እንደሆነ ተደርጎ ይቆጠር ነበር።

ኢትዮጵያ ባቀፈቻቸው አያሌ ብሔረሰቦች፣ ጎሳዎች፣ ነገዶች እንዲሁም እምነቶችና ልማዶች ላይ ያለመከልከል ለመሰልጠን ከሦስቱ ውስጥ የትኛውም መነካት መተንኮስ የለበትም። ሃይማኖቱ ከተናደ ስለሞናዊው ዙፋን ይናጋል፤ አልጋው ሲነቃነቅ፤ በአገር ሁሉ ሥርዓተ-አልበኝነት ይነግሥበትና ምድሪቱ በየጎጡ መሣፍንት እና ጎሠኛ ትሸነሸናለች። ይህ የሚሆነው ደግሞ ሃይማኖት ቸል ተብሎ ዓለማዊነት ሲያይል ብቻ ሳይሆን ነገሥታቱ ራሳቸው በሃይማኖት ስንክሳር ተዘፍቀው ዓለማዊውን የአገር አስተዳደር ጉዳይ ሊዘነጉትም ጭምር ነው።

የ1923 ዓ.ም. ሕገመንግሥት ከአረቀቁትና የዘመኑ ዘመናዊ ትምህርት ከዘለቃቸውና እና ተራማጅ አስተሳሰብ ካላቸው ሰዎች መካከል በጅሮንድ ተክለ ሐዋርያት በዘመነ መሳፍንት ዋዜማ የነበሩትን የጎንደር ነገሥታት አጥባቂ ሃይማኖተኝነትን ሲተቹ፡-

እነዚህ የጎንደር ንጉሦች የባላገርን ትዳር ለማሻሻል ሰላልተጉ በካጎን ተመርተው የወታደር ኃይላቸውንም በጣም ሰላዳከሙ፤ ከጦርነትም ከሃይማኖትም ክርክር የተነሣ ስምምነት ስለጠፉና መተላለቅ ስለበዛ ጸጥታው ታጣ፤ አገሩም ጠፍ ሆነ፤ ኢትዮጵያም እንደዚህ በመንፈሷም በትዳሯም ስለተገነጣጠለች አንድነቷ ወደ መፍረሱ አዘነበለ። . . . በጎንደር ንጉሦች ስንፍና በመሣፍንቶች ተቃዊሚነት ፈርሶ የነበረው የኢትዮጵያ አንድነት በቴዎድሮስ ብርታት ተመልሶ ተገጣጠመ።³⁰

ካሉ በኋላ በ1923ቱ ዓ.ም. ሕገመንግሥት ውስጥ ሃይማኖት የሚኖረውን ሥፍራ ሲያመለክቱ፡-

²⁹ Markakis. 1974 p.30

³⁰ ብላቴን ጌታ ማኅተመ ሥላሴ፤ ዝክረ ነገር1962 ገጽ 826፣830-831

ባንድ መንግሥት ውስጥ የግሮኖ ሕዝብ በአእምሮውና በመንፈሱ አንድ
 ዓይነት የተከተከተ የሆነ እንደሆነ የተዋዋደ (የተዋሃደ) ይሆናል እንጂ አንድነቱ
 አይፈርስም። ስለዚህ ለመንግሥቱ ጥሩ መሣሪያ ለመሆን የታመነ ይሆናል።
 በአእምሮውና በመንፈሱ የተለያየ የሆነ እንደሆነ ግን ሐሳቡ አይገጣጠምምና
 ግንኛውንም ሥራ ለግክናወን መሣሪያነቱ የታመነ አይሆንም። ግንኛውም
 መንግሥት በሃይማኖት ረገድ በሀገሩ ውስጥ አንድ ዓይነት ሰብከት እንዲጋነን
 መጣጣር ነው እንጂ ብዙ ዓይነት ሰብከት እንዲደረግ መፍቀድ በጣም ስህተት
 ይሆንበታል፤

በማለት የአፄ ኃይለ ሥላሴ ኢትዮጵያ ከነባሩ መንገድ ላፈነገጠ
 ሃይማኖትና ሰብከተ ወንጌል የተዘጋች እንድትሆን ተማጥነዋል። የንጉሠ
 ነገሥቱን ተግባራዊ ምላሽ ደግሞ ቀጥሎ ባሉት ገጾች እናየዋለን።

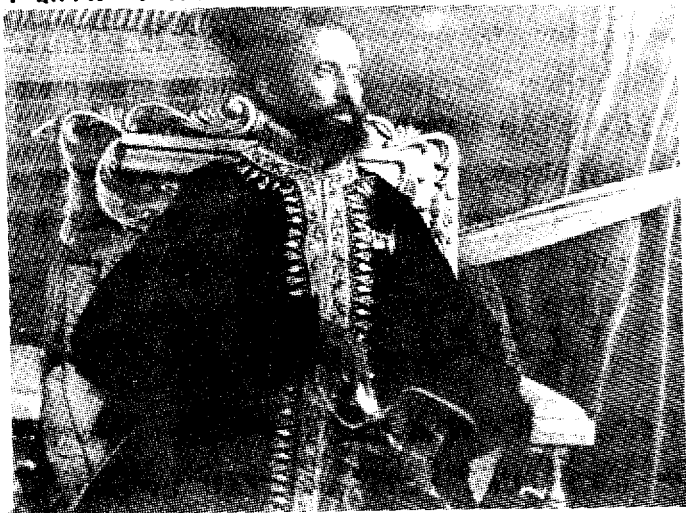
አፄ ኃይለ ሥላሴና ሚስቶናውያን

የቴዎድሮስን፣ የዮሐንስንና የምኒልክን የሃይማኖት አያያዝ
 በመጠኑም ቢሆን ዘርዘር አርገን አይተነዋል። ከምኒልክ እልፈት እስከ
 ኃይለ ሥላሴ መነሣት ድረስ ግን አገሪቱ ያጋጠማት የሥልጣን ባዶነት
 ከሃይማኖታዊ ፖሊሲ አንጻር መገምገም ያዳግታል። ሽዋዎች ኢየሱን
 ከሥልጣን ለማንሳትና ተፈሪ መኮንን ወደዙፋን ለማምጣት ካጣቀሷቸው
 ከሶች አብዛኛዎቹ ከሃይማኖት ጋር የተያያዙ ቢሆንም ውንጀላው ለፖለቲካው
 ሥልጣን ጥያቄ መነሻ እንጂ ከሃይማኖታዊ ቅንዓት ብቻ የተነሣ ለመሆኑና
 ለሐቀኝነቱ መሠረት እንዳልነበረው ሹነኛ ምሑራን ያረጋግጣሉ።³¹

የዳግማዊ ምኒልክን ሰፊ ግዛት፣ በርካታ የዳር አገር አረማውያንን፣
 አያሌ ሙስሊም ጠቀስ ብሔረሰቦችን የተረከቡት አፄ ኃይለ ሥላሴ
 የቀደሙትን ነገሥታት የሃይማኖት ፖሊሲ ሙሉ ለሙሉ አልሻሩትም
 ነበር። እንዲያውም በአንዳንድ ሁኔታዎች ፈጽሞ ያጠናክሩት ቢሆንም
 ከርስቲያን ያልሆነውን ሕዝባቸውን ግን እስረው፣ ፍለጠው ሲሉ አልተገኙም።

³¹ . ባህሩ ዘውድ፡1989 ገጽ 133

ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በብዙ አንጻር የጥንታዊቷ እና የአዲስቱ ኢትዮጵያ ኬላ ምልክት እንደመሆናቸው ከላቸው በፊት የነበረውን ሃይማኖታዊ መርኅ በሕግና በደንብ በማዋቀር አድሰው (ገርተው) እንደሚመቻቸው አርገው መቅረጽ የጀመሩት ገና በአልጋ ወራሽነታቸው ወቅት ነበር። በግላ ታሪካቸው የሚከተለውን አስፍረዋል፡-

ከቀድሞ ዘመን ጀምሮ የኢትዮጵያ ነገሥታት ለመንግሥቱ ሥራ ሁሉ አላፊ እንደመሆናቸው ለቤተ ክንነቱም ሥራ አላፊነት አለባቸው . . . ለመሾምና ለመሻር ሥራቸውንም ለመቆጣጠር ሥልጣን አላቸው።አሁን ግን . . . በሚተርፈው ጊዜያችን ከሊቃውንቱና ከመምህራኑ ጋር እየተገናኘን የቤተ ክህነቱን ሥራ ጥቂት በጥቂት እየተሻሻለ እንዲሔድ አደረግን።³²

ጃንሆይ ጥቂት በጥቂት አሻሻልን ከሚሏቸው መካከል የአፍ መፍቻ ቋንቋነቱ በመከሰም ላይ የነበረውን የግዕዝ ቋንቋ በመጠኑም ቢሆን በአማርኛ እንዲተካ እና፡ የአማርኛ ትርጉም ቅዱሳት መጻሕፍት ለቤተ ክንነትና ለተራው ሕዝብ እንዲደርስ ማድረጋቸው፡ በየአድባራቱና ገዳሙ የሚነሳውን የርስበርስ አምባ ጓሮ የሚፈታ ደንብ እንዲዘጋጅ

ማድረጋቸው፤ እንዲሁም ግብፃውያን አቡኖችን በኢትዮጵያውያን ለመለወጥ ያደረጉት ጅማሮ ዋና ዋናዎቹ ናቸው።

ተሻሽሎ በወጣው ሕገመንግሥት አንቀጽ 126 የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን የመንግሥቱ ኦፊሴላዊ ቤተ ክርስቲያን (Established Church) መሆኗ በድጋሚ ተረጋገጠ። በቀደመው የአገሪቱ ልማድ ሕገመንግሥትን ተክቶ ሲሠራ የነበረው ፍትሐ ነገሥት “ ንጉሥ መናፍቅ ቢሆን ከዛሬ ጀምሮ ገና ንጉሥ አልሆነም ዐላዊ ነው እንጂ”³³ የሚለው ሐሳብ ወደ ዘመናዊ ሕገ መንግሥት ተተርጉሞ በአንቀጽ 126 ንጉሠ ነገሥቱ የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን አባል ሊሆን ግድ እንዳለበት ደነገገ።

በግልባጩ ደግሞ ፓትሪያርኩ የዘውድ ምክር ቤት አባል እንደሚሆኑ አንቀጽ 70 ያስረዳል። በሌላ በኩል ደግሞ የፓትሪያርኩ ሹመት የሚጸድቀው በንጉሡ መሆኑ ነገሩን ጥልፍልፍ ያረገዋል። በዚህም ምክንያት ፖለቲካውና ሃይማኖቱ፤ መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን ያለቅጥ እንዲቆራኙ ሁኔታዎች የተመቻቹ ይመስላሉ።

ከፍተኛው የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊ ሥልጣን የኢትዮጵያን ሕዝብ ታሪክ፣ ባህልና ወግ፣ ቋንቋ በማያውቁ እስክንድራውያን አቡኖች ተይዞ መኖሩ እርግጥ ነው። ይህ ግን አገሪቱ በተለያዩ የታሪክ አጋጣሚዎች በምታልፍባቸው ውጣ ውረዶች የሚያሳድረውን አሉታዊ ገጽታ በሚገባ የተረዱት ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በተለይም በጣሊያን ወረራ ወቅት የቤተ ክርስቲያኒቱ አእማድ አቋም መዋሽቅ ባሳደረባቸው ቅሬታ በቅርብ መቆጣጠር እንደሚያስፈልግ ተገንዝበዋል።³⁴ ከአምስቱ ዓመታት የጣሊያን ወረራ በኋላ ወደ ዙፋናቸው ሲመጡ ይኸንኑ በትክክል በተግባር ለውጠውታል።

በሌላ በኩል በድኅረ ጣሊያን ወረራ በደቡብና በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ በመቶ የሚቆጠሩ ወንጌላዊያት አጥቢያዎች መተከላቸው በሺህና

³³ ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ 44 ቁጥር 1533

³⁴ መንግሥቱ ኃ/ግርያም አርአያና እና መዝገቡ ምትኪ ቢልልኝ ፡ (ትርጉም) 1986 ዓ.ም. ገጽ 173

ሺህ የሚገመቱ ሰዎች ከፕሮቴስታንት ሃይማኖት ጋር ንክኪ መፍጠራቸው በድኅረ ነጻነት የተቋቋመው መንግሥት እንደ አንድ ማኅበራዊ ኃይል እንዲቀበላቸው ተገዷል።

በተለይም ከሃዲያ ማዕከል እየተወረወሩ በቋንቋና በባህል በታሪክና በልማድ (ትውፊት) የሚዛመዱቸውን ሲዳማን፣ ጌደኦ፣ ቡርጂ ጠምባሮ እና ዙሪያ ገጠሙን. . . ወዘተ በወንጌል በመድረሳቸው፣ እንዲሁም ከሶዶ (ወላይታ) ማዕከል እየተነሱ ወደ ጋሞ፣ ቁጫ፣ጎፋ፣ ዳውሮ ኮንታ፣ ዶርዜ፣ኮይራ፣ ማሌ. . . ወዘተ በመወርወር በሕይወት መታደስ ላይ ያተኮረ ወንጌል በመስበካቸው የየትኛውም አምልኮ ዓይነት ሊሞላው ያልቻለውን “ የነፍስ አምላክ ፍለጋ” ባዶነትን³⁵ በተጨማሪም ሊሞሉት (ሊሸፍኑት) ቻሉ። ለአገሬው ሕዝብም እውነተኛ ተስፋና መዳን በክርስቶስም ማረፍ ሆነለት።

ከ1600 ዓመታት በላይ ጸንታ የኖረችው ቤተ ክርስቲያንም ከቡር አቶ አማኑኤል አብርሃም በግለ ታሪካቸው እንዳስፈሩት አገሪቱም ሕዝቡም በጠቅላላው የእርሷ እንደሆነ አርጋ ስለምትቆጥር፤ በዚህ የተነሣም³⁶ በእርሷ ጎን የሚቆምን ቤተ ክርስቲያን ከቶም የምትታገሥበትና በበጎ የምትመለከትበት ሁኔታ ስላልነበራት የወንጌላዊት ማሕበረ ምእመናን እንዲህ መስፋፋት እና በደስታ አልተመለከተችውም ነበር። በመሠረቱ የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን የቀለም ትምህርት ይዘት ስለ ጤና እና ልማት እንዲሁም ዕደ ጥበባት የነበራት አመለካከት ዘመናዊ ቢሆን ኖሮ ወይንም የአገሪቱ ታሪካዊና ባህላዊ እሴቶች ጠበቃ (ዋቢ) ለመሆን ካላት ፍላጎት ጎን የምትሰጠው የቀለም ትምህርት በቤተ ክኅነት አገልግሎት ዙሪያ ብቻ የተወሰነ ባይሆን እና ራሷን ከዘመኑ ሁኔታ ጋር አሳክታ፣ ክርክማ ለመጓዝ ብትችል ኖሮ ምናልባት የሚስዮናውያን አስፈላጊነት እንደ አማራጭ ባልታዩ ወይንም መጠኑን ሊቀንስ በቻለ

³⁵ . Fargher. 1996 p. 24

³⁶ . Emmanuel, Abraham. Reminiscences of my life. 1995. p.250

ነበር።³⁷ አዲስ ጋዴል ሥላሴ ሁለቱን ቅራኔዎች ለማስታረቅ ለአገዛዙም ማመቻቻ እንዲሆን የሚሰጥናውያንን የሥራ ይዘትና ክልሎች የሚወሰን ድንጋጌ እንዲቀረፅ አዘዙ።

ድንጋጌውን እንዲያረቁ ኃላፊነት የተሰጣቸውና ከ1936 ዓ.ም. እስከ 1966 ዓ.ም. ድረስ የኢትዮጵያ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር አማካሪ የነበሩት ጆን ሐዛዊይ ስፔንሰር Ethiopia At Bay (ጥርስ የገባች ሀገር ተብሎ ተተርጉሟል) በሚል ርእስ በጊዜው የነበረውን ሁኔታ ሲገልጹ፡-

የሚሰጥናውያንን እንቅስቃሴ ሥርዓት ለማስያዝ ሕግ ሳረቅ ዘመናዊ አመለካከትን ተከትሎ ለቀቅ ባለ ሁኔታ ለማዘጋጀት ፈለግሁ። ግን ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንና ከደጃዝማች መኮንን ደስታ ብርቱ ተቃውሞ ገጠመኝ። ጃንሆይም ምንም ድጋፍ አልሰጡኝም። የደጃዝማች መኮንን ጓደኛ የሆነው አክሊሉም የጓደኛውን አመለካከት የመቀበል አዝማሚያ አሳየኝ። በመጨረሻም አስታራቂ ሐሳብ ተገኘ፤ አብዛኞቹ ፍሪዎች የኦርቶዶክስ ክርስቲያን እምነት ተከታይ የሆነበት አካባቢ “ የቤተ ክርስቲያን ክልል” እንዲባል አብዛኛው ፍሪ ክርስቲያን ያልሆነበት ደግሞ “ ክፍት” ክልል ተብሎ እንዲለይ፤ በክፍት ክልል ውስጥ ሚሰጥናውያን ገብተው እምነታቸውን እንዲያስፋፉ ተፈቀደ። . . . በቤተ ክርስቲያን ክልል ውስጥ ሚሰጥናውያን ሆስፒታልና ሃይማኖት የማይሰበክባቸው ትምህርት ቤቶች ብቻ እንዲያቋቁሙ ተፈቀደላቸው።³⁸

የድንጋጌውን ይዘት በሁለት አብይ ነጥቦች ማጠቃለል ይቻላል። ይሆናል፤ በቅድሚያ የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንን ኅሊናዊ የይገባኛል መብትና የበላይነቷን ማስከበር፤ ሁለተኛም የሰበካ ወረዳዎቿን ከአዲስ ሃይማኖት ጣልቃ ገብነት መከላከል። በሁለተኛ ደረጃ ያለውን አብይ ነጥብ ድንጋጌውን ያጸናው አዋጅ እንዲህ ይለዋል። “ሚሰጥና ሥራቸውን ከሕዝቡ መካከል እንዲያስተምሩ እንጂ የኢትዮጵያ ሕዝብ የቀድሞ የክርስቲያን ሃይማኖት የሚለውጥ ትምህርት እንዳያስተምሩ ማገድ

³⁷ .Eide, 1996 p.34

³⁸ .መንግሥቱ ኃ/ማርያም አርአያና እና መዝገቡ ምትኪ ብላልኝ 1986 ገጽ 233

የመንግሥት አላብ ስለሆነ . . . ከዚህ ቀጥሎ ያሉትን ደንግገናል”።³⁹
በአንድ ጠጠር ሁለት ወፍ ይሏል ይህን ይህን ነው።

ጆን ስፔንሰር እንዳሉት የሚስቶናውያንን ሥምሪትና ይዘት የሚወስነውን ድንጋጌ ለመቅረጽ በአገሪቱ ሁለንተናዊ የልማት ፍላጎትና በቢሮክራሲው መካከል አሰልቺ መጓተት መኖሩ ግልጽ ነው። ሁለቱን አቻቸውና ድንጋጌውን ነድፎ ለሥራ ማብቃቱ ግን በራሱ አንድ ታላቅ ከንዋኔ ነው።

በድንጋጌው መሠረት የትምህርትና ሥነ ጥበብ ምኒስቴር የአገር ግዛት ምኒስቴር በአባልነት ያሉበትና የትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር በፕሬዝዳንትነት የሚመራው “ የሚስቶን ኮሚቴ” ተቋቋመ። ከወረራው በፊት የገቡቱ እና ከግሊያን አገዛዝ ጋር ንክኪ ከሌላቸው የሚስቶን ድርጅቶች በስተቀር ሁሉም ያለብዙ ውጣ ውረድ በኮሚቴው በኩል ወደ ቀድሞ ቦታቸው ተሰማሩ። አዳዲሶቹ ደግሞ የሥራ ፈቃድ ማመል ከቻቸውን በኮሚቴው በኩል ወደ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ወደ ትምህርትና ሥነ ጥበብ ሚኒስቴር እያቀረቡ ወደ ተፈቀደላቸው ክልል ተሰማሩ።

የድንጋጌው አንቀጽ ስድስት እንደሚያመለክተው ሚስቶኖች እንዳይሠሩ የሚከለክሉባቸው ወረዳዎችና አውራጃዎች “ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሰበካ የሆኑ ወረዳዎች ”(የቤተ ክርስቲያን ክልል) ሲባሉ በአያሌው የደቡብ፣ የምሥራቅና የምዕራብ ኢትዮጵያን የሚያጠቃልለው ግዛት እንዲሁም ከፊል ወሎን እና ዋና ከተማዋን አዲስ አበባን ጨምሮ “ግልጽ ወረዳዎች” ተባሉ።

አንቀጽ ስምንት ሚስቶናውያን በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሰበካ ክልል ውስጥ የሕክምና ቤቶችና በሃይማኖት የወገን ልዩነት የሌለባቸው ትምህርት ቤቶች እንዲያቆሙ ይፈቅድላቸዋል እንጂ “ሃይማኖት የሚለውጥ ሚስቶን” ሊያቋቁሙ እንደማይችሉ ያረጋግጣል።

የድንጋጌው አበራታች አንቀጽ አሥራ አንድ "የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ሰበካ ባልሆኑት ወረዳዎች ውስጥ ወሰን ሳይደረግባቸው የክርስቲያን ሃይማኖት ሚስቶች ራሳቸው በሚያምኑበት መንገድ ሊያስተምሩና ሊሰብኩ ይችላሉ" ይላል ። ዳሩ ግን ይህ ድንጋጌ ከወጣ አንድ ዓመት በኋላ በደቡብ ኢትዮጵያ በተተከሉት የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያናት ካጎናትና አገረገዥዎች አነሣሽነት ሕዝቡ በገፍ እየተነዳ እንዲጠመቅ ፥ ባህሉ ያነቃለትን ስሙን እየቀየረ ገብረ ሥላሴ፥ ወልደማርያም፥ ተክለ ጊዮርጊስ፥ ወለተ ማርያም ወዘተ እንዲባል መገደዱ በዚያም ሳቢያ የደረሰውን ጥፋት፥ ህሊናዊ ጉስቁልና ወደፊት ባሉ ምዕራፎች ከየአውራጃው ቤተ ክርስቲያናት ጋር እያጣመርን የምንተርከው ይሆናል።

በመሠረቱ በኢትዮጵያ ነገሥታት የደለበ ታሪክ ውስጥ የሚስቶናውያን ተሞክሮ ያሳደረው ተጽእኖ በአብዛኛው መልካም አልነበረም። በሱስንዮስ፥ በቴዎድሮስ፥ በዮሐንስ ዘመነ መንግሥት በቅርቡም በጣሊያን ወረራ ወቅት ሚስቶናውያን ያሳዩት የአቋም መዘበራረቅ አድርባይነት⁴⁰ እንዲሁም የጠረፍ ሙስሊሞች ከማእከላዊው መንግሥት ተጽእኖ በተደጋጋሚ አፈንግጦ የመገኘት ክስተቶች እርቶዶክሳውያንን ያለተወዳዳሪ የአገርና የመንግሥት ታማኝ የሚያስመስላቸውን ብዙ ሐተታ እንዲፈጥሩ ስለ አደረጋቸው ተቃውሞው ሁሉ መነሻ አልባ አልነበረም። የወቅቱ የኃይለ ሥላሴ መንግሥት ግን ይህንን ሁሉ ጫና አቻችሎ የሚስቶናውያንን አቅም ተጠቅሞ አገሪቱን ለማልማት ዕድል መስጠቱ ከብዙ አንጻር በበጎ መታየት አለበት።

ከሁሉም በላይ በወረራው ወቅት ጣሊያኖች የጊዜውን ወጣት ትውልድ በተለይም የተማሩትን በወረንጦ እየለቀሙ ስለፈጁቸው⁴¹ አገሪቱ የምትፈልገውን የተማረ የሰው ኃይል በመንግሥት ጥረት ብቻ

⁴⁰ Eide. 1996 p. 29

⁴¹ ባህሩ ዘውዴ 1989 ገጽ 181

ሊያሟሉት እንደማይችሉ የተገነዘቡት ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ጠባብም ቢሆን በሩን ለሚስቱን መከፈታቸው በራሱ ታላቅ ማስተዋል ነው።

የሚስቱናውያንን ስምሪትና የሥራ ይዘት የሚወስነውን ድንጋጌ ተቀብለው ሥራ በጀመሩት የሚስቱን ትምህርት ቤቶች ውስጥ የሚማሩት ተማሪዎች ብዛት 1960ዎቹ መጀመሪያ ላይ በአገሪቱ ከነበሩት ተማሪዎች 9% ያህል ደርሶ ነበር። በተመሳሳይ ወቅት በአዲስ አበባ ዮኒቨርሲቲ ውስጥ ከሚስቶች ጋር ንክኪ ያላቸው ተማሪዎች ብዛት 15% ያህል ደርሶ ነበር፤ ከነዚህም መካከል 5% ካቶሊክ 10% ፕሮቴስታንቶች መሆናቸው ታውቋል።⁴²

ከቀለም ትምህርትና ከዘላቂ ሥልጣኔ አኳያ የሚያወላዳ አቋም የለውም የሚባለው ኤስ.አይ.ኤም እንኳን በአብዮቱ ዋዜማና መባቻ 6650 ተማሪዎችን የሚያስተናግዱ 40 የቀለም ትምህርት ቤቶችን ገንብቶ ነበር።⁴³ በአገሪቱ 12 ክፍለ ሐገራት ውስጥ የተሰራጩት ትምህርት ቤቶች ከአንድ ወይም ከሁለት በስተቀር ሁሉም ከአንደኛ ደረጃና ከመለስተኛ ሁለተኛ ደረጃ ያለፉ አልነበሩም።

ሚስቱን ለከፍተኛ ትምህርት የነበረው አንገራጋሪና ዳተኛ አቋም የአገሬው ተማሪዎችም አራተኛ ክፍልን ዘልቀው እንዳይሄዱ ያለማበረታታቱ ባንዳንድ ቦታዎችም መከላከሉ ትምህርት ቤቶቹን የሚከፍተው የሥራ ፈቃዱን ለማስጠበቂያ ያህል ብቻ አስመስሎበት ነበር። ከ1950ዎቹ መጨረሻ አንስቶ ለአገሬው የቤተ ክርስቲያን መሪዎችና ለሚስቱናውያኑ መነታረኪያ አብይ አጀንዳ ሆኖ የቆየውን የከፍተኛ ትምህርት ተቋም የመክፈትና ያለመክፈት ጉዳይ ለመገምገም አቅሙ የነበራቸው ኢትዮጵያውያን የቤተ ክርስቲያን መሪዎች “ሚስቱናውያንም እንደ ኮሎኒያሊስቶች የአፍሪቃውያንን መማር አይደግፉትም” ወደሚል ግንዛቤ ደርሰው እንደነበር አንድ የጥናት ወረቀት በደምሳሳው ይጠቁማል።⁴⁴

⁴² Eide. 1996 p. 287

⁴³ John ,Cumbers. Living with The Red Terrors. 1996 p. 287

⁴⁴ Birhanu Deresse. The History of KHC. Thesis, 1983 p. 45

ሚስዮኑ ከአራተኛ ክፍል የዘለቀ ተጨማሪ ትምህርት ቤቶች እንዲከፍት ወይም ያሉትንም እንዲያስፋፋ ግፊት የሚያደርጉት የቤተ ክርስቲያን መሪዎች በራሳቸውም የመሠረተ ትምህርት ቤቶችን በብዛት ያቋቋሙ ነበር። ከላይ የተጠቀሰው የጥናት ወረቀት እንደሚያመለክተው አጥቢያ ቤተ ክርስቲያናትና ክፍለ ማኅበራት (የአጥቢያዎች ስብስብ) 465 ያህል የመሠረተ ትምህርት ጣቢያዎችን ከፍተው ነበር። ወደ አብዮቱ ዋዜማ ላይ ይህ ቁጥር ወደ 600 ከፍ ብሎ ነበር።⁴⁵

ሚስዮኑ ለከፍተኛ ትምህርት የነበረው ዳተኝነት፣ የቤተ ክርስቲያኗም አቅም የለሽ መሆን ከ70 ዓመታት በኋላ አሁን በቤተ ክርስቲያኒቱ ሁለንተናዊ እድገት ላይ በእርግጥ ተንጸባርቋል።⁴⁶ በመጀመሪያ ደረጃ የተማሩ ሰዎችን በወንጌል ለመድረስ ሳትችል ቀረች፤ በዚህም እስከ ቅርብ ዓመታት ድረስ ዘመኑን የሚያውቁና የሚዋጁ መሪዎችዋ ቁጥር ውስን መሆን ፀፀት የሆነባቸው ከነባር ሚስዮናውያንም ሆነ ከአንጋፋ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች መካከል ጥቂት አይደሉም።

ከደቡብ የአውራጃ ቤተ ክርስቲያናት መሪዎች አንደኛው እና የሕክምና ባለሙያ የሆኑ ሰው ለዚህ ጽሑፍ አዘጋጅ በቁጭት የተናገሩትን መጥቀሱ ለአባባሉ ማስረጃ ነው።

አንድ ሚስዮናዊ ኢትዮጵያ ውስጥ አገልግሎቱን ሲጀምር የወለደው ልጁ በመካከላችን አድጎ፣ ባህር ማዶ ተምሮ፣ አባቱን ለመተካት ዶክተራቱን ይዞ እንዲመጣ ሲያደርግ ሚስዮናውያን በጠቅላላ ከመካከላችን እነሱን የሚተካ አንድ ሰው እንኳን ልከው ያለማስተማራቸውን ሳስበው ልቤ በሐዘን ይሞላል።⁴⁷

ይልቁንም ኤስ. አይ. ኤም በጤና ጥበቃ አገልግሎት በኩል የተሳካለት ይመስላል። ከጣሊያን ወረራ በኋላ በአማካኝ በወር 54,400

⁴⁵ Ibid p. 46
⁴⁶ Ibid p.47
⁴⁷ ቃለ ምልልሳዊ መረጃ፣ ነሐሴ 1989 ዓ.ም.

ሕመማንን የሚያስተናግዱ 2 የሥጋ ደዌ ሆስፒታሎች፤ 4 ጀኔራል ሆስፒታሎች 30 ክሊኒኮች ገንብቶ ነበርና።⁴⁸

የቦሩ ሜዳ ሥጋ ደዌ መከላከያ ማዕከል

ከዚህ ሌላ ሚስቶች በወላይታ ሶዶ የከፈተው የጤና ረዳቶች ማሠልጠኛ ተቋም ለሠልጣኞቹ የግል ሕይወት መሻሻልና ማንም ሊደርስባቸው በማይቻላቸው የደቡብ ገጠሮች ውስጥ የጤና አገልግሎት እንዲደርስ ያደረገው አስተዋጽኦ ጥሩ ግምት የሚሰጠው ነው። ኤስ. አይ. ኤም የቀለም ትምህርትና የጤና ጥበቃውን ሥራ ለማካሄድ በገንባቸው ተቋሞች ውስጥ ከ1300 በላይ ኢትዮጵያውያን ለዝቅተኛ እና መካከለኛ የሥራ መደቦች መቀጠራቸው ሌላው በጎ ጎኑ ነው።

የሚሰቦናውያኑ የትምህርትና የጤና አስተዋጽኦ በተንዛዛው ቢሮክራሲ እና ለነዋሪው የእምነት መብት በሚከላከለው ድንጋጌ እንዳይጓዙት ንጉሠ ነገሥቱ በግላቸው የሚያበረታቱበትም መንገድ ነበር።

⁴⁸ Brant, Albert E. 1992 p 108

ለግንባታዎች የሕንፃ መሥሪያ ቦታ መስጠት፤⁴⁹ የመንግሥታቸው ሹማምንት ሕጋዊ መደላድሎችን እንዲፈጽሙ ማዘዝ፤ በሹማምንቱና ካጎናቱ መመሳጠር የሚገቱ የፕሮጀክት ሥራዎች ተግባራዊ እንዲሆኑ ጣልቃ መግባት፤⁵⁰ የተሠሩትንም ተቋሞች በመጎብኘትና መርቆ በመክፈት ለሚሠሩ ፕሮጀክቶችም የሞራልና የገንዘብ ድጋፍ በመስጠት ወገናዊነታቸውን አሳይተዋል፤ የሚስዮናውያንን ጥረት ደግፈዋል።⁵¹

የኤስ. አይ. ኤም. ኢትዮጵያ ዳይሬክተር የነበሩት ሚ/ር ኬይን ሚስዮኑ በእቴጌ መነን ስም በአቋቋመው እንዳለምውታን ማዕከል ንጉሠ ነገሥቱ ያለ ቀጠሮ ድንገተኛ ጉብኝት ባደረጉበት ወቅት ቢሮክራሲው የዘጋውን የምሥራቅ ኢትዮጵያ የሥራ ፈቃድ እንዲከፈት እንዴት እንደረዱቸው አልበርት ብራንት ሲጽፉ፡-

(ከጉብኝቱ በኋላ) . . . ግርማዊ ጃንሆይ የሚ/ር ኬይንን እጅ ይዘው በግቢው ጠርዝ አጠገብ ወዳለው የአበባ ዛፍ ስር መሯቸው፤ ፊታቸውንም ዞር አርገው « ለመሆኑ የናንተ ሚስዮን ሥራ እንዴት እየተካሄደ ነው? » ብለው ጠየቋቸው። ሚ/ር ኬይንም ደብዘዝ ያለ ፈገግታ እያላዩ «መቼም መልካም ነው ጃንሆይ፤ . . . በእርግጥ ከችግር ነፃ አይደለንም፤ ቢሆንም. . . የእኛ ጭንቀት የዚች ሰፊ እና ታላቅ አገር ኃላፊነት ከተሸከሙት ከእርስዎ ጭንቀት አይበልጥም፤» አሏቸው። ንጉሠ ነገሥቱም እንደሉማ አትበል እናንተም እኮ የሰማዩ መንግሥት አገልጋዮች ናችሁ. . . ምን ችግር አለ? ከመንግሥት (ሹማምንት) መካከል ችግር የሚፈጥርባችሁ አለ ? ብለው የኬይንን እጅ ለቀው ፊትለፊት ቆመው ኮስተር ብለው ያዩአቸው ጀመር።⁵²

ሚ/ር ኬይን የነበሩባቸው ችግሮች በርካታ ቢሆኑም ለጊዜው ግን በምሥራቅ ኢትዮጵያ ሊከፍቱት ያለቡት ፕሮጀክቶች መጓተት ያስጨነቃቸውን ያህል ሌላ የከበደባቸው አልነበረም። በወቅቱ የመንግሥት ቢሮክራሲ እንደ ሐረግ የተቆላለፈ በመሆኑ አንዱን የሐረግ ጫፍ ሲነኩት ሌላው ሁሉ መንቀጥቀጡ አይቀርም። ይህን የተገነዘቡት ሚ/ር ኬይን

⁴⁹ Brant, Albert E. 1992 p 108
⁵⁰ Emmanuel, Abraham. 1995 p. 253
⁵¹ Fargeher. 1996 p. 115
⁵² Brant, Albert. 1992 p. 107, 105, 109

ቁርጥ ያለ መልስ ለመስጠት ተቸግረው ነበር። ቢሆንም የንጉሡ ፈርጣማ ጥያቄ ስለአስጭነቃቸው፡-

“ግርማዊ ሆይ ! ለመናገር ቅር እያለኝ ቢሆንም መንገዳችንን ሁሉ የሚዘጋብን የትምህርት ሚኒስትሩ ነው. . .” አሏቸው። ከጥቂት ቀናት በኋላ ሚ/ር ኬይን ወደ ቤተ መንግሥት ተጠርተው በሄዱበት ወቅት ንጉሡ ነገሥቱ የትምህርት ምኒስትሩን ስልክ ደውለው ከወዲያ መልስ ሳይጠብቁ ቁጣውን አፈሰሱባቸው።

ኤስ. አይ. ኤም. በኡጋዴን ለመሥራት ጠይቆ ስለመከለከሉ የምስማው ነገር ምንድነው? እነዚህ ሰዎች . . . የእኛ አገር ሠራተኞች ሊሄዱበት በማይፈልጉባቸው ገጠሮችና ጉራንጉሮች፣ አስቸጋሪ ቦታዎች ሁሉ ለመሥራት ፈቃድ እየለመኑ ነው! አዎ እየለመኑ ነው! . . . በመሠረቱ ልንለምናቸው የሚገባን እኛ ነበርን። በአስቸኳይ ፈቃዱን ሰጡለቸው !

ስላመታት ቢታሽ የከሠረው የኡጋዴን ክልል የሥራ ፈቃድ በሦስት ቀን ውስጥ ተፈጸመ። ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ እንዲህ ዓይነቱን በጎነት ከቃለ ሕይወት-ኤስ. አይ.ኤም ይልቅ በዚያ ካሉት ታዋቂ ሰዎች የተነሣ ለመካነ የሱስ ሉተራን ሚስጦኖች እንዳደረጉት የቅርብ አገልጋያቸው የነበሩትን ከቡር አቶ አማኑኤል አብርሃምን ለዋቢነት መጥቀስ ይቻላል።

ለሚስጦኖቹም የሥራ ፈቃድ እንቅፋት በመሆን የታወቁት የመንግሥት ሹም ከትምህርት ሚኒስትርነት ተነስተው ፕሮቴስታንቱ አቶ አማኑኤል አብርሃም የሚኒስቴሩን ኃላፊነት በዳይሬክተርነት ማዕረግ ተረከበው ተጠሪነታቸውም በቀጥታ ለንጉሡ ነገሥቱ ከሆነ በኋላ መሰናከሎቹ በመጠኑም ቢሆን ተወግደው እንደ ነበር ታውቋል።⁵³

በተለይ አፄ ኃይለ ሥላሴ “ ሃይማኖት የግል አገር ግን የጋራ ነው” የሚለው እውቅ መርሐአቸው ለአብዛኛው ዜጋ ወርቃማ ጥቅስ ሆኖ እስከ አብዮቱ መባቻ ድርሷል።

⁵³ . አማኑኤል አብርሃም፣ ቃለ ምልልሳዊ መረጃ፣ 1986

በ1939 ዓ.ም. የመጽሐፍ ቅዱስ ኮሚቴ በቤተ መንግሥታቸው ውስጥ አቋቁመው ቅዱሳት መጻሕፍት ከግዕዝና ከግሪክ ቋንቋዎች ወደ ተሻሻለ አማርኛ እንዲተረጎም አድርገዋል። በዚሁ አኳያ ምንም እንኳን የዚህ መጽሐፍ ዝግጅት ዓላማ በቤተ ክርስቲያንና በክርስትና ሃይማኖት ዙሪያ የተወሰነ ቢሆንም ታሪካዊ እውነታ ስለሆነ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ለሙስሊሙ ዜጋቸው እምነቱን በሚገባው ቋንቋ እንዲረዳው ለማገዝ ቁርዓንንም ወደ አማርኛ ቋንቋ እንዲተረጎም ማዘዛቸውና ሥራውንም ተከታትለው ለውጤት ማብቃታቸው በአማርኛው የቁርዓን ሕትመት መግቢያ ላይ በአሳታሚዎቹ መገለጹን አስታውሶ ማለፉ አግባብ ነው።

ቁርዓን የአማርኛ ሕትመት መግቢያ ላይ እንደተጠቀሰው በአንድ ነጻ አገር የሚኖር ሕዝብ፣ በአንድ ነጻ ቋንቋ ራሱን እንዲችል ለማድረግ ለአንድነቱና ለሕብረቱ ለፍቅሩ ታላቅ መድኅንና ዋስትና. . . ነው። ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ለአገራቸው ከፈጸሙት ታላላቅ ሥራዎች አንዱ ይህ ስለሆነ በሃይማኖት በኩል ለእስላም ዜጎቻቸው ባለውለታ ሲሆኑ በመሪነታቸው ደግሞ ሕዝባቸው በቋንቋ እንዲተሳሰር አንድነቱ እንዲጠነክር ለኢትዮጵያ የዋሉት ውለታ. . . ነው፤ ማለታቸው ተመልክቷል።

በዚህ ሁሉ አንጻር ሲመዘን የቀዳማዊ ኃይለሥላሴ የሃይማኖት ፖሊሲ ከቀደምቶቻቸው ነገሥታት ይልቅ ረገብ ያለ እንደሆነ እንረዳለን። እግዚአብሔር እሳቸውን ተጠቅሞ የወንጌል በር ፈጽሞ ከመዘጋት በማትረፉም ለእልፍ አእላፉ ሰዎች የምሥራቹ ቃል ሊሰበክ ችሏል።

6. የጀማሪው ፍጻሜ

“ . . . ብቃታችን ከእግዚአብሔር እንጂ በገዛ እጃችን እንደሚሆን አንዳችን እንኳን ልናስብ ራሳችን የበቃን አይደለንም።” (2ቆሮ 3:4-5)

ዶ/ር ቶማስ ላምቤና ባለቤታቸው

አሜሪካዊው ላምቤ

የኢትዮጵያ ቃለ ሕይወት ቤተ ክርስቲያንን አጀማመር በተረከን ቁጥር ዶ/ር ላምቤ ተቀዳሚው ተጠቃሽ መሆናቸው እርግጥ ነው።

አሜሪካዊው ዶክተር ቶማስ ላምቤ ፒትስበርግ በምትሰኝ ከተማ የካቲት 1 ቀን 1878 ዓ.ም. (ፌብራሪ 8 ቀን 1885) ነው የተወለዱት። ለሚስቶናዊ አገልግሎታቸው መንገድ ጠራጊ የሆነውን የሕክምና ሙያ በተወለዱበት ግዛት ዌስተርን ፔንስልቫኒያ የሕክምና ኮሌጅ ተከታተሉ።¹

በ1912 ዓ.ም. በራስ ብሩ ወልደ ገብርኤል ጋባዥነት ከምሥራቅ ሱዳን ናስር ከምትሰኝ ከተማ ወደ ምዕራብ ኢትዮጵያ ወለጋ ክፍለ ሐገር ገቡ። የሕክምና ሙያቸው ከራስ ብሩ ሌላ ደጃዝማች መሸሻ፣ ደጃዝማች ይገዙ፣ ራስ ናደው አባ ወሎ የመሳሰሉ የጦር አለቆችንና ባለሥልጣናትን አስተዋወቃቸው።²

የውጭ አገር ተወላጆች ሆነው በኢትዮጵያ ውስጥ በተለያዩ ሙያ ከተሰማሩትም መካከል ከ1900 ዓ.ም. አንስቶ መጀመሪያም በአዲስ አበባ ቀጥሎም በወለጋ ላዩ ከተማ በወርቅ አንጥረኝነት እና በእርሻ ሥራ ይተዳደሩ የነበሩት ዳንኤል ሮበርት አሌክሳንደር (አገሬው አባ ቢሊ ይላቸዋል) ከሚባሉ ጥቁር አሜሪካዊ ጋር በአገር ልጅነት ላይ የተመሠረተ ባልንጀርነት አበጁ። አባ ቢሊ በዶ/ር ላምቤ ምስክርነት በወንጌል ከማመናቸውም በላይ ቤተ ክርስቲያን እንዲሠሩበት ከመሬታቸው ቆርሰው ለላምቤ ሰጡአቸው።³

¹ Dr. T. A. Lambie. Some biographical notes, Journal of Ethiopian Studies. 10, 1. 1972

² Cottrell. 1973 p. 11

³ Aren, Gustav. Envoys of The Gospel In Ethiopia. 1999 P 356-357

ከሳዩ አዲስ አበባ ለመሄድ በጎራ በኩል ሲያልፉ በአጋጣሚ በጆሮአቸው ገብታ ስታስቃያቸው የነበረችን ተባይ በሕክምና ጥበባቸው ያወጡላቸው ራስ ናደው አባወሉ ካልጋወራሽ ተፈሪ መኮንን (በኋላ ቀ.ኃ.ሥ) ጋር የመተዋወቂያ ደብዳቤ ጻፉላቸው። ከዚያ ቀን ጀምሮ እስከ ጣሊያን ወረራ ወቅት ድረስ ለዶ/ር ላምቤ የቤተ መንግሥቱ በር ወለል ብሎ እንደተከፈተላቸው ቆዩ።⁴

ከትውውቅ በኋላ በዩናይትድ ፕሪስቢቴሪያን ሚሰዮን ስር አሁን የፓስተር ኢንስቲትዩት ወይንም ማእከላዊ ላብራቶር በመባል የሚታ ወቀውን የጉለሌ ሆስፒታል (በተለምዶ የላምቤ ሆፒታል) ሲያቋቁሙ ሕንጻው የሚታነጽበትን ቦታ በነጻ የሰጡአቸው (የያኔው አልጋወራሽ) ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ናቸው።⁵

ዶ/ር ላምቤ አቢሲኒያን ፍሮንቲየር ሚሽንን መሥርተው ደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያን በወንጌል ለመድረስ ከተነሡበት ጊዜ ጀምሮ ከንጉሠ ነገሥቱም ሆነ በጊዜው ከነበሩት ባለ ሥልጣናት ጋር የነበራቸው ግንኙነት ሰፊ ነበር። ኢትዮጵያውያኑ ስለሥልጣኔ፣ ለዘመናዊ ት/ቤት እና ሆስፒታል መስፋፋት፣ ዶ/ር ላምቤ ደግሞ ለእግዚአብሔር መንግሥት (ወንጌል ሥራ መስፋፋት) ሲሉ እንደሚቀራረቡ ልባቸው ሳይረዳው አልቀረም።

አቢሲኒያን ፍሮንቲየር ሚሽን በኢስ. አይ. ኤም ሚሲዮን ውስጥ ተውጦ እሳቸውም የኢትዮጵያ ቢሮ ዳይሬክተር ከሆኑ በኋላ አሁን የመላው አፍሪቃ የሥጋ ደዌ ሕክምና ማዕከል (ALERT) የሆነውን የአቃቂ ሆስፒታል ሲያቋቁሙ 150 ኤክር መሬት በነጻ ከመቀበላቸውም በላይ ለሕንጻው ማሠሪያ ንጉሠ ነገሥቱ 5000 ጠገራ ብር ለግሠዋቸዋል። ግንባታው ጥቅምት 5 ቀን 1925 ዓ.ም. ሲጀመር

⁴ ወንድዬ ዓለ. 1990 ገጽ 48

⁵ JES. 10.1. 1972 p.45

የመሠረት ደንጊያውን ንጉሡ ማስቀመጣቸው ለቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ምን ያህል አክብሮት እና ቅርበት እንደ ነበራቸው ይጠቁማል።⁶

ከቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሌላ ዶ/ር ላምቤ በ1912 ዓ.ም. በወለጋ ክፍለ ሐገር የተዋወቁአቸው ጎምቱ ባለሥልጣናት እና ጓላም በአዲስ አበባ እነ ከንቲባ ገብሩ ደስታ፥ እና ብላቴን ጌታ ጎሩይ የመሳሰሉት ሹማምንት በአስፈላጊው ጊዜ በአስፈላጊው ቦታ እየተገኙ ለሥራቸው ከፍተኛ እገዛ አድርገውላቸዋል።

ኢትዮጵያዊው ላምቤ

የኢትዮጵያውያኑ ባለሥልጣናት እርዳታ ታክሎበት ነገር ግን ውጤት ሊያመጣ ያልቻለው በሰሜን ኢትዮጵያ በተለይም በላሊበላ ከተማ ለማቋቋም ያሰቡት የሚስዮን ጣቢያ ነበር። በጊዜው የኤስ. አይ. ኤም . ዓለም አቀፍ ቢሮ ዳይሬክተር የነበሩት ዶ/ር ቢንግሃም ከሚስዮኑ ባልደረቦች ሹነኛው ሰው ኢትዮጵያዊ ዜግነት ቢይዝ እንግልቱን ሊቀንሰው እንደሚችል ሲያስገነዝቡ ለእንዲህ አይነቱ ድርብ ኃላፊነት ከዶ/ር ላምቤ የተሻለ ራሱን የሰጠም ሰው ባልተገኘበት ወቅት ዕጣው በሰላቸው ላይ ወደቀ።

የዶ/ር ላምቤ የኢትዮጵያዊ ዜግነት ጉዳይ በተመለከተ፡- በጠቅ ላላው ሂደት ዋነኛ ተዋናይ የሆኑት ብላቴን ጌታ ሕሩይ መሆናቸውን ራሳቸው ላምቤና የተለያዩ ጸሐፊዎች መዝግበውታል። በመጀመሪያዎቹ የኤስ. አይ. ኤም ጣቢያዎች ምሥረታና የይዞታ ውል አፈጻጸም ላይ የደረሰባቸው ውጣ ውረድ እንቅጥልሽ ያልገባቸው ላምቤ በወቅቱ የኢትዮጵያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለነበሩት ብላቴን ጌታ ሕሩይ እንዲህ ብለዋቸው ነበር፡-

ይህ ሁሉ መንተትና ውጤት አልባነት ሊገባኝ አልቻለም፤ እኔን ለረዥም ዓመታት ያውቁኛል። እርስዎን (እናንተን) ና ኢትዮጵያን በድሮ ቢሆን በውነት

ፍርድን አቀበለሁ። ኢትዮጵያን በጣም አፈቅራለሁ፣ በቀረልኝ ዘመን ሁሉ ላገለግላት እወዳለሁ፤ ካስፈለገም ለኢትዮጵያ ያለኝን ፍቅርና መቆርቆር ለማረጋገጥ ስለ ዜግነቴን ኢትዮጵያዊ አደርጋለሁ።⁷

የውጭ ጉዳይ ምኒስትሩ በማግሥቱ አስጠርተዋቸው ዜግነት ለመለወጥ ያቀረቡላቸውን ሐሳብ ምን ያህል እንዳስቡበት ማብራሪያ ከጠየቁአቸው በኋላ ኢትዮጵያዊ ቢሆኑ የላሊበላውም ግርግር እንደሚፈታ አረጋገጡላቸው።

ዶ/ር ላምቤ በወቅቱ በጂማና በአጋሮ አዲስ የኤስ. አይ. ኤም ጣቢያዎችን ለመክፈት የጉዞ ዝግጅት ላይ ስለነበሩ ጉዳዩን የሚያብሰልስሉበት የአንድ ወር ጊዜ እንዲሰጣቸው ጠየቁ።

ከጂማ መልስ መስከረም 21 ቀን 1927 ዓ.ም. በውጭ ጉዳይ ምኒስትሩ ቢሮ ተገኝተው ጥያቄአቸውን አጸኑ። ከጥቂት ቀናትም በኋላ በንጉሠ ነገሥቱ ፊት ቀርበው በመሐላ የኢትዮጵያዊ ዜግነታቸውን ተቀበሉ። በዶክተሩ ውሳኔና ተግባር የአሜሪካ ሌጋሲዮንና ብዙዎቹ ባልደረቦቻቸው አልተስማሙበትም፤ ከሞኝነት የቆጠሩት ሰዎችም ነበሩ። ባለቤታቸውም ቢሆን በአሜሪካዊነታቸው መቆየቱን መረጡ።

በላሊበላ ከተማና በዙሪያዋ ወንጌል እንዲሰብኩ ተልከው ከአንዱ የከተማዋ ጫፍ ወደ ሌላው ሲንከራተቱ ድንኳናቸውን ሲተክሉ-ሲነቅሉ የከረሙት ሚስቶናውያን ከዶ/ር ላምቤ የኢትዮጵያዊ ዜግነት ጋር በተያያዘ መብትና ድርድር በቋሚነት የሚሠፍሩበት ቦታ ሰኔ 29 ቀን 1927 ዓ.ም. አገኙ።

ሚስቶናውያን በላሊበላ ቋሚ ቦታ ከመያዛቸው በፊት አንድ ዓመት ከዚያም በኋላ እስከጣሊያን ወረራ ድረስ በዚያው በቆዩበት ወቅት በአማካኝ ከአስር እስከ ሃያ የሚደርሱ ወጣቶችን በየሰንበቱ እንዲሁም

⁷ . Cottrell. 1973 p. 79

ይህንኑ ያህል ቁጥር ያላቸውን አዋቂ ሴቶችን በመደበኛ መርሐ ግብር ወንጌል ማስተማር ጀምረው እንደነበር ተዘግቧል።⁸ ከአንድ ዓመት ባለበለጠ ጊዜ የጣሊያን ወረራ ተከትሎ የወንጌል ስርጭቱን ሙሉ በሙሉ ባያዳፍነው ኖሮ የወንጌላዊት ቅሬታዎች እስከዛሬ ባልጠፉም ነበር።

ከጥቂት ወራት በኋላ (ህዳር 26 ቀን 1927 ዓ.ም.) በምሥራቅ ኢትዮጵያ ጠረፍ ወልወል ላይ በኢጣሊያና በኢትዮጵያ ወታደሮች መካከል ጦርነት ተጫረ። ጠቅላላ ጦርነት እንደማይቀር የተገነዘቡት አፄ ኃይለስላሴ ከላምቤ ጋር በግል ሲወያዩ የኢትዮጵያ ቀይ መስቀልን ስለ ማደራጀት ላምቤ ሐሳብ ፈነጠቁ።

በግንቦት ወር 1927 ዓ.ም. ለሚስቶች የሥራ ጉዳይ አሜሪካና እንግሊዝ አገር ሲጎበኙ በነበሩበት ወቅት ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በአስችኳይ ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለሱ አዘዟቸው። እንደተመለሱም በጥቅምት ወር 1889 ዓ.ም. (1896 እ . ኤ . አ .) በእቴጌ ጣይቱ ብጡል የክብር ፕሬዝዳንትነትና በሩሲያውያን ባለሙያዎች እገዛ ተቋቁሞ የነበረውንና በአድዋ ጦርነት ወቅት ጉዳት ለደረሰባቸው ቁስለኞች ከፍተኛ የሕክምና እርዳታ ያደረገውን ነገር ግን በማይጨው ጦርነት ዋዜማ እም ብዛም ጥንካሬ ያልነበረውን የቀይ መስቀል ማኅበር እንደገና እንዲያደራጁ ኃላፊነቱን ሰጡላቸው። ይህም ብቻ አይደለም በኢትዮጵያዊ ዜግነታቸው የማሕበሩ ዋና ጸሐፊ ሆነው እንዲሰሩም ሾሙላቸው። ከጊዜው ውጥረት የተነሣ ተደራራቢ ኃላፊነት የከበደባቸው ዶ/ር ላምቤ የሚስቶችን የመስክ መማከርት ለጉባኤ ጠርተው የሚከተለውን ሪፖርት አቀረቡ።

በኢጣሊያ የወረራ ጦርነት ምክንያት በአገራችን ላይ ትልቅ አደጋ በማንሣበብ፣ መንግሥትም የኢትዮጵያ ቀይ መስቀል ማሕበር ዋና ጸሐፊ እንደሆነ ስለመደበኛ እና እኔም በዚህ ኃላፊነት ውስጥ መሳተፊ የእግዚአብሔር ፈቃድ እንዳለበት ስለተገነዘብኩ፣ ሥራውም አብዛኛውን ጊዜዬን ስለሚወስድብኝ፣

⁸ Fargher. 1996 p. 110

የሚሰዩትን የሥራ ኃላፊነት ለሌሎች በውክልና ማስተላለፍ እንዳለብን ተሰምቶኛል . . .

ካሉ በኋላ ለዚህ ውክልና በምክትል ዳይሬክተርነት ማዕረግ ሚስተር ዳፍ እና ሚስተር ኬይን የተባሉ ሚስዮናውያንን መምረጣቸውን አስታወቁ ። የመጀመሪያው በማእከል ደረጃ ያለውን የኤስ. አይ. ኤም ሥራ አዲስ አበባ ተቀምጠው እንዲያስተባብሩ ሁለተኛው ምክትል ዳይሬክተር የመስኩን ሥራ እንዲያስተባብሩ ወክሉአቸው። በዚያው አጋጣሚ ሥራውን እንጂ ሥልጣናቸውን እንዳላስረከቡ ገለጹ።⁹

ዶ/ር ላምቤ የቀይ መስቀል ሥራቸው ከጠበቁት በላይ የተሳካ ነበር። በዚያ አጭር የዝግጅት ወቅት 16 የሕክምና ቡድኖችን ሲያደራጁ በአራቱ ቡድኖች ውስጥ የኤስ. አይ. ኤም አባላት ተሳትፎ በጣም ከፍተኛ ነበር።

አስከፊው ጦርነት ተጀመረ፤ ፋሽስት ኢጣሊያ ቁጥር ስፍር የሌለውን ኃይሏን አሰማርታ በማይመጣጠን ደረጃ በፊቷ የተሰለፉትን ኢትዮጵያውያን የአየርና በምድር እሳት እያዘነበች ፈጀቻቸው። ከሁሉም በላይ በዓለም አቀፍ ሕግ የተከለከለውን መርዝ ጋዝ በማፍሰስ በርካታ ሕዝብ ለስቃይና ለሞት ዳረገች። ላምቤ የሚመሩትም የቀይ መስቀል ማሕበር የሕክምና ቡድኖች በየግንባሩ የሚሰጡትን አገልግሎት ለማደናቀፍ የጥቃቱ ዓላማ ሆኑ።

ዶ/ር ላምቤ በማሕበሩ ዋና ጸሐፊነታቸው ፋሽስቶች ያደረሱትን ጉዳት በተለያዩ ዓለም አቀፍ ፕሬሶች አጋለጡ። ታይምስ አፍ ሎንደንና ኢቫንጅሊካል ክርስቲያን የተባሉቱ ጥቂቶቹ ነበሩ። በአንደኛው ላይ የጻፉት እንደሚከተለው ተተርጉሟል።

⁹. Ibid p. 83

ምንም ወታደራዊ ጠቀሜታ የሌላቸውን የገጠር መንደሮችንና ከተሞችን በበምብና በመርዝ ጋዝ ማውደማቸውን እቃወማለሁ፤ በሺህ የሚቆጠሩ ሰላማዊ ሰዎች ሴቶችና ሕፃናት አልቀዋል፤ በመርዝ ጋዝ ዓይነትው ሆነዋል፤ ቆስለዋል፤ አረመኔያዊ ጥፋት ነው።¹⁰

ከብዙዎቹ ተቃውሞዎቻቸው መካከል አንደኛው በመጋቢት ወር 1928 ዓ.ም. በታይምስ ኦፍ ሎንደን ታተመ። ከአንድ ወር በኋላ ቀትር ላይ ጣሊያኖች አዲስ አበባን ተቆጣጠሩ። በዕለቱ ከሰዓት በኋላ ዶ/ር ላምቤ ለኢጣሊያ ባለሥልጣኖች እጃቸውን ሰጡ። በአንድ ጊዜ አገር አልባ፤ መብት አልባ ሆኑ። በአንድ ጊዜ ከአሜሪካዊ ኢትዮጵያዊነት ሠረገላ ወረዱ፤ አንዱን በምርጫ-አንዱን በጡጫ፤ አገሪቱ የጣሊያን ሆናለችና። በአንድ ጊዜ የሚስቶችና የቀይ መስቀል ማኅበር የክብር ወንበር ከዳቸው፤ ሁለቱም ከእጃቸው አፈተለኩ። ከቀድሞ የጦርና የሲቪል ሹማምንት ልብ ፈጥነው ወጡ፤ በወቅቱ ወግ አጥባቂ ኢትዮጵያውያን ዘንድ እጅ መስጠት የተዋረደ ተግባር ከመሆኑም ሌላ እንደ ባንዳ ስለሚያስቆጥር። የታዋቂው ሚስቶናዊ ሐኪም የሰብእና ሚዛን ዝቅዝቅ መቁጠር ጀመረ!

ባይተዋሩ ላምቤ

በመሠረቱ ዶ/ር ላምቤ የሕክምና ባለሙያ ወይም የወንጌል ሰባኪ ናቸው እንጂ የጦር ሰው ስላልነበሩ እጅ መስጠት አይገባቸውም ነበር የሚሉ አስተያየት ሰጪዎች ከሚስቶችም ከውጭም በርካታ ናቸው። ላምቤ ደግሞ በበኩላቸው ሮሜ 13:1ን በመጥቀስ ነፍስ ሁሉ በበላይ ላሉት ባለሥልጣኖች ይዝ ተብሎ እንደ ተጻፈ በቃሉ መሠረት ነው የፈጸምኩት በማለት ለራሳቸው መከራከራቸው ታውቋል።¹¹

¹⁰ J.E.S. 10, 1. 1972 p. 51

¹¹ Cottrell. 1973 p 87

እጃቸውን ለጣሊያን ሹማምንት ከሰጡ በኋላ ያለው የጾከተር ላምቤ ታሪክ አክራካሪ ደመናዎች ያጠሉበት ሆኖ እናገኘዋለን። በኤሊ. አይ. ኤም. ኢትዮጵያ ዳይሬክተርነታቸው የመጨረሻውን የመማከርት ጉባኤ ነሐሴ 6 ቀን 1928 ዓ.ም. (ኦገስት 12 ቀን 1936) አድርገው ለእረፍት ከኢትዮጵያ ለመውጣት ሲጠይቁ ጣሊያኖች የመውጫ ፈቃድ ከለከሉአቸው። A Bruised Reed (የተቀጠቀጠ ሽምብ) በሚል ርእስ በታተመው መጽሐፋቸው ውስጥ እንዳብራሩት ከበድ ያለ ሥነልቦናዊ ጉስቁልና አድርሰውባቸዋል።

. . . ከእኔ ምን እንደሚፈልጉ አልገባኝም! እነርሱን (ጣሊያኖችን) ለመጉዳት ያደባል ብለው ለምን እንደሚጠረጥሩኝ አላውቅም። አሁን በመጨረሻው እያመነቱ ነው የመውጫ ፈቃድ የሰጡኝ . . . ሌትና ቀን በእያንዳንዱ ሰዓት በጆሮ ጠቢ እንደሚከታተሉኝ አውቃለሁ። ወገኔ ቤት ውስጥ እንዳለሁም ይሰማኛል!¹²

የሚለው አገላለጻቸው እንደሚሰድናዊ ወይንም በቀይ መስቀል ዳይሬክተርነታቸው ወይንም በአሜሪካ - ኢዮጵያዊነታቸው ጣሊያኖች እንዳልተመቼአቸው ያስገነዝባል።

ከአፍቃፊ ኢትዮጵያውያንና ከቤተ ክርስቲያን ውጭ ካሉ ደራሲዎች የሚሰጠው አስተያየት ደግሞ እሳቸው ከሚሉት ለየት ያለ ነው። በመጀመሪያ ደረጃ እጃቸውን በሰጡበት ወቅት ለጣሊያን ንጉሥ፣ እንደ እነርሱም "እምነት ለሐበሻ ንጉሠ ነገሥት ኡምቤርቶ" ታማኝነታቸውን በመግለጽ የቄሣርን ለቄሳር የእግዚአብሔርንም ለእግዚአብሔር እንደመስጠት ያህል ራሳቸውን እና ጉዳዩን ለወዲያው አቅልለው ማቅረባቸው በሰፊው ስለተወራ ብዙዎች አልወደዱላቸውም።¹³

¹² J.E.S. 10.1. 1972

¹³ Mikre-Sellassie Gabre Ammanuel. Church and mission in Ethiopia. 1976 p. 45

ይህም ብቻ አይደለም እጃቸውን የሰጡት በግለሰብነታቸው እንጂ ሚስቶችን በመወከል አድርገውት ከሆነም የሥልጣን ገደባቸውን በማለፋቸው ከሚስቶቻቸው ያን ከፊሎቹ አልተደሰቱባቸውም ነበር።

ከጥቂት ወራት በኋላ የዶክተር ላምቤን ሰብእና የባሰውን ቁልቁል ነድቶ ያድፋፋ ነገር ተከሰተ፤ ይህም ምናልባት በጣሊያን ሹማምንት ጥያቄ ወይም ማባበል ሳይጽፉት አይቀርም ተብሎ የሚጠረጠረውና ጀኒቫ ለሚገኘው የዓለም አቀፉ ቀይ መስቀል ማሕበር ኮሚቴ ያቀረቡት ሪፖርት ነው።

በዚህ ሪፖርት ውስጥ ዶክተር ላምቤ አስቀድመው በተለያዩ ፕሪሶች ላይ ያወጡአቸውን ፀረ ፋሽስት ሪፖርቶችን ንደው በጦርነቱ ወቅት የጣሊያን አይርፕላኖች በቀይ መስቀል ማሕበር የሕክምና ቡድኖች የሰው ኃይልና ተሽከርካሪዎች ላይ ያደረሰውን ጥፋት በማስመልከት ያቀረቡትን ክስ ሰረዙ። እንዲያውም “ድል አድራጊው” የፋሽስት ጦር አዲስ አበባን ከመቆጣጠሩ በፊት በከተማዋ ውስጥ ስለተከሰተው ሥርዓተ አልበኝነትና ዘረፋ የኢትዮጵያ ባለሥልጣናትን፣ የአዲስ አበባ ፖሊስንና በአጠቃላይ ጦር ሠራዊቱን ወነጀሉ።

ጣሊያኖች በተቻላቸው ፍጥነት አዲስ አበባንና አስተዳደሩን ለመቆጣጠር ወደ ከተማዋ እንዲገቡ ጸሎት ማድረሳቸውንም ሪፖርቱ ውስጥ አካተውት ነበር። በዚህ ላይ ላምቤ አልሳቱም ይሆን? ከወራት በፊት “አረመኔ!” ያሉትን ጦር በለስ ከቀናው ወዲያ “ለጸልይለህ ነበር” ማለቱ የሰብእና ሚዛናቸውን አላናጋባቸው ይሆን? ይህም ብቻ አይደለም ሚስቶቻቸውን ስለ ኢትዮጵያውያን ያላቸው ገምት መበላሸቱን ሲገልጹ እንደሚከተለው ነበር ያሉት።

ስለ ኢትዮጵያውያን የነበረንን አመለካከት ረጽሞ መለወጡ በጥቂቱም ቢሆን ሊያስደንቅ ይችላል። መልካም ነገር ይሠራሉ ብለን ስንጠብቅ ጠቅላላው ሕፃብ ዘራሬት ነፍስ ገዳይና ቤት አቃጣይ ሆኖ መመልከቱ እጅግ አሳዛኝ ነው።

... በየስርዓው ሁሉ ከፋና መጥፎ ነገሮች ይፈጸማሉ፤ ባርነት ጭሰኝነት ነግሦ ሳለ መልካም ነገር ይሆንላቸዋል ተብሎ ይጠበቅ ነበር። የሚስቶናውያንና የተመረጠው አውሮፓውያንን ምክር ስምተው ቢሆን ኖሮ እንደዚህ ባልሆኑም ነበር። ነገር ግን ለመልካም ምክር ሁሉ ጆሮአቸውን አደነቆሩ፤ ወይንም ለጅብደኛ ግሪኮችንና አርሜናውያንን ብቻ ጆሮአቸውን ሰጡ ያሉም ጠፋ።¹⁴

ዶ/ር ላምቤ ሚስቶናውያንን በመወከል ከላይ የተጠቀሰውን አስተሳሰብ የተናገሩ ቢሆንም እንኳን የሁሉም ሚስቶናዊ አመለካከት እርሳቸው እንደሚሉት ላይሆን ይችላል።

እሳቸው ግን በኢትዮጵያውያን ላይ ያላቸው አመለካከት ከመሠረቱ የተናደ መሆኑን የሚያረጋግጠው ለብዙ መቶ ዓመታት ፀረ ቅኝ አገዛዝ ጦርነት ቢያከሂድ የነበረውን ሕዝብ ስለ ጣሊያን አስተዳደር መልካምነት ቀጥሎ ባለው ሁኔታ ሊሰብኩት መዳዳታቸው ነው፤ እንዲህ አሉ፡-

ለኢትዮጵያውያን የአስደናቂ ዘመን መባቻ ሆነላቸው። ኢጣሊያ ያለጥርጥር ለመጣችላቸው እውነተኛ ሥልጣኔና ባህል ጅማራ ሆነላቸው፤ አዲስ ቀን።¹⁵

በመጨረሻም ላምቤ ኢጣሊያኖች ወደ አጠመዱላቸው ወጥመድ ሰተት ብለው ገቡና በጦርነቱ ወቅት በአይሮፕላን የተደበደቡት የቀይ መስቀል ማሕበር የሕክምና ቡድኖች ካምፖች፤ አምቡላንሶች፤ ሆስፒታሎች ሁኔታ እኩሌቶቹ በኢትዮጵያውያን ትንኮሳ እንደሆነ፤ ከፊሉም ጣሊያኖች ሆን ብለው ያደረጉት ሳይሆን በስህተት እንደ ተፈጸመ፤ ገሚሉም በአቅራቢያ የነበሩትን ኢትዮጵያውያን ወታደሮችን ለማጥቃት የተጣለው ቦንብ ለጥቂት ስቶ ቀይ መስቀሎችን እንደጎዳ በማተት ሪፖርት ማቅረባቸው ለፋሽስቶች አረመኔያዊ ድርጊት ይቅርታ የመጠየቅን ያህል ተቆጠረ።

¹⁴ Mikre Sellassie G. A. 1976 p. 45

¹⁵ Ibid

የጣሊያኖችን ዓለም አቀፍ የጦር ወንጀለኛነትን ጉድፍ ለማጠብ የሞከረው የላምቤ ሪፖርት ሮም ከተማ ውስጥ በሚገኙት የጊዜው የፕሬስ ውጤቶች ሁሉ ላይ ታተመ፤ አስቀድሞ በተዘጋጀ አይሮፕላንም ተጭኖ በአጭር ጊዜ ውስጥ በዓለም ዙሪያ ተሰራጩ። የዓለምን አመለካከትም ለማዛባት የበኩሉን አስተዋጽኦ አደረገ።

ጠቅላላ የሁኔታው አካሄድ ሲገመገም ላምቤ ሪፖርቱን ለዓለም አቀፉ ማሕበር ያቀረቡት በጣሊያኖች ማግባባትና ግፊት ሊሆን እንደሚችል፣ በአንጻሩም ምናልባት ላምቤ ጣሊያኖች ሌሎች ቅኝ ገዢዎች በአፍሪቃ ውስጥ የኖሩትን ያህል ረዥም ዓመታት በኢትዮጵያም የሚቆዩ ከሆነ ሚስቶች ሳይነካ አገልግሎቱን እንዲቀጥል ካላቸው ምኞት የተነሣ የፈጸሙት ስህተት ተደርጎ ሊወሰድ ይችላል። ያም ሆነ ይህ ሪፖርታቸው የኢትዮጵያ መሪዎችንና ወዳጆችን ከፋኛ ማሳዘኑ እርግጥ ነው።

ላምቤ ተሳስተው ወይንም ተታለው አለዚያም ሆነ ብለው ይጻፉት ፋሽስቶች በቀየሱላቸው ጠውለግላጋ ጎዳና ወደው ወይም ሳይወዱ አለፉ። ከዚያ በኋላ ነበር ከኢትዮጵያ የመውጫ ፈቃድ አግኝተው በነሐሴ ወር 1928 ዓ.ም. በጅቡቲ በኩል ወደ እንግሊዝ አገር ቀጥሎም ወደ አሜሪካ የሄዱት።

እግረመንገዳቸውን ሎንደን ባረፉበት ቀን ታይምስ ለተባለው ዝነኛ ጋዜጣ " ስለወቅቱ የኢትዮጵያ ሁኔታ ለሐበሻ ወዳጆች " በሚል ርእስ ሌላ አስደንጋጭ ጽሑፍ አቅርበው ታተመ። በጊዜው ቀዳማዊ ኃይለ ስላሴ እንግሊዝ አገር ተቀምጠው ጀኔቫ ከሚካሄደው የመንግሥታቱ ጉባኤ ፍርድ እየተጠባበቁ ነበር። ንጉሠ ነገሥቱ ከመስደዳቸው በፊት ግን የመንግሥቱ መቀመጫ ወደ ጎሬ ተዛውሮ ውክልናውም ቢትወደድ ወልደ ጻድቅ ለተባሉ ባለሥልጣን መሰጠቱን ላምቤ ያውቁ ነበር። የዶ/ር ላምቤ ሁለተኛው ጽሑፍ ያነቆረው ያንን የፖለቲካ ቁስል ነበር፣ እንዲህ በማለት፡-

“ . . . ሁሉም ሰው ያውቀዋል፤ ያላወቁም ካሉ ይወቁ፤ በአሁኑ ወቅት በተፈጥሮ ሆነ በሌላ የኢትዮጵያ ክፍል መንግሥት” ብሎ ነገር የለም። ሐት ያው ሐት ነው፤ ለምን አንጋፈጠውም? ባለፉት አሥራ ሁለት ወራት የተፈጸሙት አላማኝ ሰህተቶች ግርካሻም የላቸው። ንጉሡ አገር ጥለው ጠፍተዋል፤ የመንግሥታቱ ግሕበር ምንም የሚፈይድላቸው ነገር አይኖርም። ይልቁንም ይህን አደገኛ ውዝግብ ዕድሜ ለግላጠር ሲባል ጣሊያኖች ድል ከአደረጉ በኋላ ከቀድሞው ንጉሥ ጋር ለመግባባት ለእሳቸውም ሁነኛ የኩባር ቦታ ለመስጠትና በኢጣሊያ ጥበቃ ስር ኢትዮጵያን እንደገና ለመገንባት ለሊዮር ሙሶሊኒ እና ለኢጣሊያ ሕዝብ ድጋፍ መስጠትና መስግግት አይቻልምን? ”

ገርግዩ ቀዳግዩ ኃይለ ሥላሴ በስደቱ ዘመን (ሉገዶን)

ያመኑት ፈረስ በደንደስ ሆነና አስቀድሞ ለዓለም አቀፉ ቀይ መስቀል ማኅበር ጳላም ለሉንደኑ ታይምስ የጻፉዋቸው እኒህ ሁለት ዘገባዎች የቀዳማዊ ኃይለ ስላሴንና የኢትዮጵያ ወዳጆችን ቅስም መስበሩ አያጠራጥርም። የላምቤን መንሸራተት በይፋ ከተቃወሙት የወቅቱ ምሑራን መካከል አቶ መላኩ በያን አንዱ ናቸው።

ላምቤ በአሜሪካ ያደረጉትን እረፍት ጨርሰው ወደ ኢትዮጵያ ለመመለስ ጣሊያኖችን ፈቃድ ሲጠይቁ ግን አድራጎታቸውን ሁሉ ከውለታ አልቆጠሩላቸውም፤ የመግቢያ ፈቃድ ከለከሉአቸው። ወደ አገር ቤት ለመግባት ተስፋቸው ሲግጠጥ ወደ ሱዳን አልፈው በጊዜው በተነሳው የፖለቲካ ኃይል አሰላለፍ ሳቢያ ከኢትዮጵያ ከተባረሩት ሚስዮናውያን ጋር በሱዳን ተቀመጡ።

ተለዋዋጭ በሆነው ዓለም ውስጥ ለሰው ልጅ “ነገ” ይዞት የሚመጣውን ነገር በሙላት እንዳይረዳ መታቀቡ “ዛሬን” በታማኝነት ከጎሊናው ሳይጣላ በጥንቃቄ እንዲኖር ይሆን?!

የመጨረሻው ጽዋ

በ1932 ዓ.ም. ሰኔ ግም ሲል የኢትዮጵያ የነጻነት ፀሐይ እንደገና መውጣት ጀመረች። ንጉሠ ነገሥቱ ከእንግሊዝ አገር ወደ ግብፅ ከዚያም ወደ ሱዳን ተሻገሩ። በእንግሊዞች አጋዥነት አገር ውስጥ ያሉትን አርበኞች በልዩ ልዩ መንገድ እያበረታቱ በስደት የሚገኘውንም ኢትዮጵያዊ ሁሉ ለተጋድሎ እያዘጋጁ በአባይ ዳርቻ ላይ በተሠራው ሸሪፍ የሱፍ ቤተ መንግሥት ከመንፈቅ በላይ ተቀመጡ። በዚያው ዓመት ላምቤም የሚኖሩት እዚያው ሱዳን ውስጥ ነበር። የንጉሡን መምጣት እና የአርበኞችን መሰባሰብ እንደሰሙ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴን ለማግኘት ሞከሩ፤ አልተፈቀደላቸውም ነበር። በእንግሊዞች የተቀነባበረውና ከሱዳን በኩል የአርበኞችን ትግል በማገዝ ኢትዮጵያን ነጻ

የማውጣቱ ዘመቻ በጥቅምት ወር 1933 ተጀመረ። ንጉሡም በቅርብ ቀን ወደ ምድራቸው እንደሚገቡ የታመነ ሆነ። ላምቤ ዳግም ንጉሡን ፊት ለፊት ለማግኘት ቀጠሮ ለመያዝ እንኳን አልተፈቀደላቸውም ነበር።

በመካከሉ ግን በካርቱም ከተማ በሚገኘውና “የቅዱሳን ካቴድራል” በተሰኘው የአንግሊካን ቤተ ክርስቲያን በሚደረገው የጸሎት ሥነ ስርዓት ንጉሡ እንደተጋበዙ ሰሙ። ካኅናቱና የክብር እንግዶች በሚያልፉበት መደዳ ዓይን የሚገቡበትን ወንበር ለመያዝ ላምቤ ቀደም ብለው ወደ አዳራሹ መጥተው ተቀመጡ። በተወሰነው ሰዓት ንጉሡ ነገሥቱ ወደ ካቴድራሉ አዳራሽ በትክክል ላምቤ በተቀመጡበት የውስጥ መተላለፊያ መደዳ አለፉ። ዓይን ለዓይን ተያዩ። ንጉሡ እያዩ እንዳላዩ ከቁብ ሳይቆጥሯቸው ወደ ተያዘላቸው ወንበር አለፉ። ፕሮግራሙ ከተካሄደ በኋላም ንጉሡ ሲወጡ አዩአቸው አሁንም ፊት ነስተዋቸው አለፉ።¹⁷ ወደ ኢትዮጵያ የመመለሱ ነገር አከተመ። በማን አገር ማንን ሊያገለግሉ ይመጣሉ?

እንደ አቅኚ ሚስዮናዊ፣ እንደ ኢትዮጵያ ወዳጅነታቸው አልፎም በአሜሪካ ኢትዮጵያዊነታቸው የዶክተር ላምቤ ዝና ሽቅብ ወደ ሰማይ ሰማያት እንደፒራሚድ ከጓነ በኋላ እንደገና ቁልቁል የተንከባለለው በዚህ ሁኔታ ነው።

ከወረራው ማከተምና ከጣሊያኖች መባረር በኋላ አንዳንድ የሚስዮን ድርጅቶች ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ ኤስ. አይ. ኤም. የመግቢያ ፈቃድ የዘገየበት ምክንያት አንዱ ከላምቤ ጋር የነበረው ቁርኝት ነው የሚሉ አሉ። እንዲህ ከሚሉትም አንዱ ጆን ስፔንሰር ናቸው።¹⁸

¹⁷ Fargher. 1996

¹⁸ መንግሥቱ ጋ/ግሪያም አርአያ እና መዝገቡ ምትኬ ቤላላኝ (ትርጉም) 1986 ገጽ 234

ሌሎች ደግሞ፡- "ዶ/ር ላምቤ በጣሊያኖች ዘንድ የተጠሉ ኢትዮጵያ ውስጥ እንዲኖሩ ያልተፈቀደላቸው ናቸው። በማንኛውም መለኪያ ቢሆን በዘመኑ ከነበረው ውስብስብ ዓለም አቀፍ ፖለቲካ ውስጥ የላምቤ ድርሻ እንደሌለ (እንደምንም) የሚቆጠር ነው። ስለዚህም ከጣሊያኖች ጋር ተደራድረው ነበር የሚለው አስተያየት ትርጉም ያለው አይመስልም" ይላሉ።¹⁹

ያም ሆነ ይህ ወደ ኢትዮጵያ የመመለሳቸው ተስፋ የተሟጠጠባቸው ላምቤ የኤስ . አይ. ኤም. ሚስዮንን በይፋ ተሰናብተው እ. ኤ. አ 1943 እስከ 1945 ወደ አሜሪካ ተመልሰው በማንባ ነቀርሳ ሕክምና ስፔሻላይዜሽን ኮርስ ወሰዱ። አቢሲኒያን ፍሮንቲዬር ሚሽንን ሲመሰርቱ ከተውት ፕሪስቢቴሪያን ሚስዮን ጋር ግንኙነት መስርተው በእስራኤል አገር በቤቴልሔም ከተማ አንድ የሕክምና ማዕከል ለማቋቋም ወደዚያው አመሩ። ባለቤታቸው ቤቴልሔም ከመድረሳቸው በፊት መንገድ ላይ ፓርት ሰይፍ በሚባል የግብፅ ወደብ ሞቱባቸው። ፕሮጀክታቸውን ግን ቀጠሉ። ከጥቂት ጊዜያት በኋላም ከወረራው በፊት ጅማ ተመድበው ሲያገለግሉ የነበሩና በዚያን ጊዜ ናይጄሪያ ሲያገለግሉ የነበሩትን ሚስ አርማ ሸኔክ የተባሉ ሚስዮናዊት አገቡ። በቤቴልሔም ቆይታቸው ከሰጡት የሕክምና አገልግሎት ጎን ለጎን አረቦችን በወንጌል ለመድረስ ጥረት ማድረጋቸው ታውቋል።

በመጨረሻም በኢየሩሳሌም ከተማ ጋርደን ቶምብ በተባለ ቦታ የፋሲካን በዓል ምክንያት በማድረግ የሰበኩትን የትንሳኤ መልዕክት ይዘት ለአንድ የአረብ ተወላጅ ሠራተኛቸው በአጭሩ ከልሰው ከአካፈሉት ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ በድንገተኛ የልብ ሕመም ሚያዚያ 6 ቀን 1946 ዓ.ም. (አፕሪል 14 ቀን 1954) አረፉ።

ዶ/ር ላምቤ እንዲያ የተንገላቱበትን እና መራራ መስዋእትነት የከፈሉበት የወንጌል አገልግሎታቸውን ፍሬ በዓይን አይተው

¹⁹ . JES, 10, 1. 1972. p 52

እግዚአብሔርን ለማመስገን ሳይታደሉ ቀሩ። እርግጥ ነው ሱዳን በነበሩበት ወቅት ከእንግሊዝ ጦር ጋር የተመለሱት ሎውሪ ዳቪስን በዓምስት ዓመቱ የጦርነት ዘመን በመከራው ውስጥ ስለ አበበችው የቃለ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን፤ ወደ እግዚአብሔር መንግሥት ስለተሰበሰቡት እልፍ አእላፍ ምእመናን የጻፉት 3 ገጽ ሪፖርት መጀመሪያ የደረሰው ለባለቤታቸው ለሜሉት በሳቸውም በኩል ለዶክተር ላምቤ ነበር። ለዓለም አቀፉ ኤስ. አይ. ኤም. ቢሮ ያስተላለፉት ደግሞ ዶ/ር ላምቤ ናቸው። በሐዋርያት ዘመን ከነበረው የወንጌል መነቃቃት በተቀር ተደጋግሞ ያልታየው የደቡብ ኢትዮጵያን የወንጌል ሥራ ላምቤ መስማታቸው ወደ አገር ቤት ለመመለስ የነበራቸውን ስሜት የበለጠ ማሳደጉ አልቀረም። ነገር ግን በወረራው ወቅት ያሳዩት የአዳም መዋዠቅ በእንባ የዘሩትን ዘር በደስታ እንዳያጭዱ አደረጋቸው። እንደሰሙት መጠን በዓይናቸው አይተው ለመመስከር ሳይችሉ ቀሩ።

ስለ ላምቤ ይህን ሁሉ ሐተታ መጻፍ ስለምን አስፈለገ? የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን አሁን እያለፈች ያለችበት የታሪክ አጋጣሚ ስንት ያስተምረናል? እየረገጥን ሽቅብ የወጣንበትን መሰላል ቁልቁል ስንወርድ በእግራችን የረገጥነውን በእጃችን መጨበጣችን አይቀርም። እግዚአብሔር ባከበረን ወንበር ተከብረንና ጌታንም አስከብረን ለመኖር የሕይወታችንን ውስጠ-ውጭ መስተጋብር የምንጠብቀው እስከምን ድረስ ነው? የመክፈትና የመዝጋት ኃይልና ሥልጣን በእግዚአብሔር እጅ ቢሆንም አገልግሎታችን የሚዘጋበትን ቁልፍ በጠላታችን እጅ መጣል ባልተገባን ነበር። በዚህ ዘመን በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ማር ወለላነታቸው ነጥፎብን የልባችንን በር የዘጋንባቸው፤ አንቱታነታችንን ወደ አንተነት ያዞርንባቸው ቀደምቶች ስንት ናቸው? ለምን?

- “ አምላኬ ሆይ ስለዚህ አስበኝ! ለአምላኬም ቤት ያደረግሁትን ወረታዬን አታጥፋ።
- ... ስለዚህ ደግሞ አስበኝ፤ እንደምሕረትህም ብዛት ራራልኝ።
- ... አምላኬ ሆይ በመልካም አስበኝ። ”

ነህምያ 13፡-14፡22፡31